

EN BRA AFFÄR ÄR NÄR BÄGGE PARTER TJÄNAR PÅ DEN

EN FALLSTUDIE OM LEDER, KONFLIKTER OCH
SAMFÖRVALTNING I VÅLÅDALENS NATURRESERVAT,
JÄMTLAND

MATILDA ANDERSSON

Förord

Denna uppsats utgör Matilda Anderssons examensarbete i Geografi på avancerad nivå vid Institutionen för naturgeografi, Stockholms universitet. Examensarbetet omfattar 30 högskolepoäng (ca 20 veckors heltidsstudier).

Handledare har varit Annika Dahlberg, Institutionen för naturgeografi, Stockholms universitet. Examinator för examensarbetet har varit Gunhild Ninis Rosqvist, Institutionen för naturgeografi, Stockholms universitet.

Författaren är ensam ansvarig för uppsatsens innehåll.

Stockholm, den 16 juni 2016

Steffen Holzkämper
Chefstudierektor

Abstract

This Master's thesis examines if, and how marked summer- and winter trails in Vålådalen Nature Reserve (NR), in the southern mountains of Jämtland County, can be the basis for conflict and confrontation between different actor groups, and how these groups are working to resolve the conflicts. It is also the aim of this thesis to examine future approaches of cooperation and management regarding the trail system in Vålådalen NR. Today, the Swedish mountain region is experiencing problems of neglect and increasing damage to mountain trails, which is why the Swedish Environmental Protection Agency (SEPA) has initiated an inquiry to find solutions. These should, according to SEPA, include suggestions of a new division of management responsibilities concerning the trail system.

The theoretical framework used in this thesis is a combination of political ecology and co-management theory. Political ecology emphasizes the importance of using knowledge from different levels of society by ensuring that local people as well as other interests are heard. Political ecology furthermore stresses that research should have a holistic approach, in which a problem is examined from multiple perspectives, such as history, social conditions, politics, ecology, geography, and economics. Co-management theory analyses different forms for more democratic management of an area or a common natural resource. Previous research on trails and conflicts, tourism, and protected nature – in relation to other land use interests – highlights the increasing damage to trails, at least partly due to the increasing number of visitors coming to protected areas. At the same time, the visitors utilize the trails in new fashions, such as for cycling and running. Research also shows that throughout history a common approach to protect the interests of the elites, has been to evict indigenous and local population from an area given a nature protected label, or at least reduce their access to land and natural resources. However, today there exists a new rhetoric, and new practices, that highlight the need to include different interest groups, including locals, e.g. in decisions concerning the management of protected areas and areas used for tourism.

This thesis is mainly based on 15 semi-structured and in-depth interviews. In addition, the thesis uses material from a discussion seminar with about 40 people, as well as a web survey that was answered by 64 people – representing different interests. The respondents, as well as the participants in the discussion seminar and survey, all have a connection to the trail system in Vålådalen NR, and the surrounding area, i.e. the mountain region of Sylarna. The results show that there are several conflicts linked to trails in the area, as well as a need to improve the management of the trail system. Today the trails are used in varying ways, some of which do not easily co-exist. The respondents also stress that they want to be involved in the management process, and that the state authorities should appreciate the knowledge and understanding that local actors have to contribute.

To conclude, there are ample opportunities for the management of the trail system to be improved. It is suggested that the trail system in Vålådalen NR would benefit greatly from being managed through co-management, where local actors can become more involved in the process. This way of managing the trail system in Vålådalen NR would first of all reduce the number of conflicts in the area. Second, the inclusion of several actor groups could facilitate a more efficient, as well as improve collaboration concerning also other issues of relevance in the area.

Keywords: trails; conflicts; co-management; political ecology; actors; protected nature

Nyckelord: leder; konflikter; samförvaltning; politisk ekologi; aktörer; skyddad natur

Innehållsförteckning

Abstract	i
1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Arbetets struktur	3
1.3 Centrala begrepp	4
2. Områdesbeskrivning – Vålådalens naturreservat	5
2.1 Nulägesbeskrivning av det statliga ledssystemet i fjällen	7
3. Metod och metodkritik	8
3.1 Litteratur- och teoristudie	9
3.2 Fallstudie	9
3.3 Intervjuer	9
3.4 Enkätundersökning och dialogforum	11
3.5 Analys av intervjuer, enkät och dialoger	12
4. Teoretisk bakgrund	12
4.1 Politisk ekologi	13
4.2 Samförvaltning	15
5. Konflikter, aktiviteter, praktisk samförvaltning och marginalisering	19
5.1 Leder, konflikter och turism	19
5.2 Skyddad natur, social marginalisering och samförvaltning i praktiken	21
6. Resultat	22
6.1 Uppfattning om leder	22
6.2 Förvaltning och ledslitage	24
6.3 Konflikter	31
6.4 Tankar om vägen framåt	36
7. Diskussion	40
8. Slutsatser	47
9. Sammanfattning	48
10. Tack	49
11. Källförteckning	51
Bilaga 1 – Intervjufrågor	I
Bilaga 2 – Frågor till dialogforum	III
Bilaga 3 – Enkätfrågor	IV
Bilaga 4 – Karta, Vålådalens naturreservat	VI
Bilaga 5 – Förslag till nationalparksgräns	VII

1. Inledning

Idag ökar antalet besökare till skyddade naturområden, så som nationalparker i Australien, biosfärsparker i Kina och världsarvsområden i Sverige. Denna internationella trend gör att det skapas stora påfrestningar på ledsystemen i de skyddade områden, ledssystem som är den naturliga vägen för människan att komma ut i naturen. Lederna är även ett bra verktyg för att skydda känslig natur genom kanalisering av besökare (Mende & Newsome, 2006; Wenjun et al., 2005; Zachrisson, 2009; Svajda et al., 2015; Santarém et al., 2015). Internationellt sett finns det flera konflikter som kan kopplas till ledssystem i skyddade naturområden. Det finns åsikter om att lederna är feldragna utifrån naturvårdssynpunkt, och att de är dåligt underhållna och att alltför många nyttjare måste samsas på samma leder (Svajda et al., 2015; Monz & Kulmatiski, 2016). Dessutom finns det få områden som har specifika leder för olika aktiviteter, t.ex. cykling och vandring (Tumes, 2007). I en svensk kontext har dessutom förvaltaren av det statliga ledsystemet i fjällen en underhållsskuld på över 100 miljoner kronor (mkr). Denna skuld innebär att det alltså krävs 100 mkr för att förvaltaren ska kunna nå en grundstandard i skicket på de svenska lederna. Vidare ökar denna skuld årligen eftersom antalet besökare ökar samtidigt som resurserna ligger kvar på samma nivå som tidigare (Naturvårdsverket, 2014).

Tillsammans med det ökande antalet ledutnyttjare, har nya typer av ledaktiviteter börjat ta form, både i Sverige och internationellt. Idag handlar det inte längre om att endast nyttja leder genom att vandra eller åka skidor, utan idag ägnar sig en stor del av nyttjarna i bl. a. Norge, Sverige och Tyskland åt att cykla, springa, rida eller åka skoter (Vittersø et al., 2004; Lindberg et al., 2009; Mann & Absher, 2008). Vidare finns det åsikter om att förvaltningen av leder i skyddad natur måste förbättras, och det som ofta lyfts fram är framförallt aspekten om lokalt deltagande i förvaltningen (Carlsson & Berkes, 2005; Zachrisson, 2010). En viktig anledning till att det idag finns större krav på ökat lokalt deltagande, är för att det genom historien har varit alltför vanligt att vissa grupper av människor har blivit exkluderade och socialt marginaliserade, framförallt ur- och lokal-befolkningar, när naturområden får en skyddskategori, som t.ex. nationalpark (Poirier & Ostergren, 2002; Zachrisson, 2008).

Detta arbete utgår från Vålådalens naturreservat, som under de senaste fem åren, har upplevt en explosionsartad förändring i hur sommar- och vinterleder nyttjas av besökare, där den största förändringen är cykling och löpning. Denna förändring innebär en stor ökning vad gäller dessa två aktiviteter de senaste fem åren, vilket har ökat slitaget på lederna. Vålådalens naturreservat kan ses som ett paradiset för sportintresserade och fjällturister och besöksantalet ökar årligen. En anledning till att området är populärt är för att det är lättillgängligt för besökarna, då det går bilvägar till Vålådalens och Storulvåns fjällstationer, vilket öppnar upp fjällskapet för besökare från flera besökargrupper. Dessutom har Vålådalens naturreservat ett utav de mest utbredda ledsystemen som finns i de svenska fjällen, vilket gör att området har ett stort utbud vad gäller leder och upplevelser (Länsstyrelsen Jämtland, 2015; 2003; 2010). Naturreservatet är inte bara ett vackert naturlandskap med ett stort ledssystem, i området bedrivs

även renskötsel av framförallt två samebyar, Handölsdalen och Tåssåsen. Rennäringen har sedan området blev ett populärt turistmål, upplevt fler och fler störningar från besökare och andra verksamheter, vilket har fått en del renskötare att undra om Vålådalsens naturreservat har plats för både besöks- och rennäringen, eller om en av dem måste ge vika (Rydberg, 2011). Vålådalsens naturreservat ingår dessutom i ett område som kan komma att bli en nationalpark, vilket skulle kunna komma att förändra ledförvaltning och relationer mellan olika intressegrupper i området, eftersom nya förhållningsdirektiv skulle komma att gälla i området om detta skulle realiseras (Vålådalen-Sylarna-Helags, 2016).

Arbetet är relevant ur flera aspekter. Dels då det ingår en forskningssatsning där miljömålet *Storslagen fjällmiljö* är i fokus, men det är även relevant ur samförvaltningsynpunkt, då fler undersökningar och genomföranden av samförvaltning och lokalt deltagande behöver göras (exempelvis Holmgren et al., 2016). Vidare är arbetet relevant då Naturvårdsverket (2014: 6) menar att ”den stora utmaningen framöver är att skapa ett ledsystem och en förvaltning utifrån tillgängliga resurser som är ekonomiskt långsiktigt hållbar samtidigt som den är anpassad till dagens friluftsliv”. Liksom det stora forskningsprojektet, kommer även detta arbete lämpa sig för berörda aktörer i området, så som förvaltare, politiker, lokalt verksamma och boende. Arbetet kommer förhoppningsvis komma till användning för framtida planering och förvaltning inom området. Vålådalsens naturreservat har valts som studieområde, just p.g.a. att det är aktuellt ur många olika aspekter. Det är ett område som är populärt för turister, olika verksamheter, rennäring, och en process för att bilda en nationalpark, vilket innebär att det finns flera olika intressen att ta i beaktning när det kommer till ledernas förvaltning. Genom att utgå från politisk ekologi och samförvaltning, kan ett holistiskt synsätt appliceras på svar från en enkät, genomförda intervjuer och ett diskussionsforum, för att slutligen kunna dra relevanta och förhoppningsvis användbara slutsatser. Politisk ekologi undersöker problematik utifrån flera olika perspektiv (t.ex. historia, ekologi och politik) för att komma närmare verkligheten än om bara ett perspektiv skulle användas (Robbins, 2012). Samförvaltning undersöker alternativ till statlig förvaltning av avgränsade områden eller naturresurser. Den viktigaste aspekten inom forskningsfältet är att involvera lokala aktörer, som har kunskap och förståelse vilken är direkt kopplat till det aktuella området (Carlsson & Berkes, 2005).

Studien genomförs inom ramen för forskningsprojektet *Vägar till mångfunktionella landskap: en pilotmodell i Jämtlandsfjällen*, som är ett forskningssamarbete mellan Mittuniversitetet i Östersund, Stockholms universitet (SU) och Kungliga Tekniska Högskolan (KTH). Projektet undersöker hur en hållbar fjällmiljö skulle kunna uppnås i södra Jämtlandsfjällen, samt hur man kan reducera pågående och potentiella konflikter. Forskningen sker inom ramen för miljömålet *Storslagna fjäll* och är finansierat av Naturvårdsverket (ETOUR, 2016). Inom ramen för forskningsprojektet, sker ett utbyte av insamlad information mellan de olika delprojekten, vilket gör att forskningsprojektet och denna studie till viss del utgår från samma empiri som samlats in gemensamt. För denna studie har dock specifik empiri samlats in av författaren vilket beskrivs i metodavsnittet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet är att undersöka om, och i så fall hur markerade sommar- och vinterleder inom Vålådalens naturreservat kan ligga till grund för konflikt mellan aktörer med skilda värderingar, intressen och behov, samt hur dessa aktörer arbetar för att lösa dessa konflikter. Vidare är syftet att undersöka framtida tillvägagångssätt för samarbete och förvaltning av lederna i Vålådalens naturreservat och om detta kan minska social marginalisering av vissa aktörsgrupper. Genom att använda de teoretiska ramverken politisk ekologi och samförvaltning, kan detta undersökas ur ett holistiskt perspektiv. Ett ytterligare syfte är kopplat till en nulägesbeskrivning av det statliga ledsystemet där Naturvårdsverket (2014) förklarar att det behöver göras undersökningar på hur en framtida förvaltning, resursfördelning och leddragning skulle kunna se ut, vad gäller ledsystemet. Det är alltså denna rapport som detta arbete tar avstamp ifrån, och vidare grundar sig arbetet i tidigare forskning och insamlat empiriskt material.

Arbetet undersöker hur problematiken kring ledsystemet i Vålådalens naturreservat ser ut idag samt utforskar hur denna konflikt och andra problem skulle kunna lösas. Arbetets målsättning är att undersöka hur möjligheten ser ut för en framtida samförvaltning och lokalt deltagande när det gäller förvaltningen av leder i ett skyddat naturområde, Vålådalens naturreservat.

De frågeställningar som arbetet utgår ifrån är:

- På vilka sätt nyttjas de markerade sommar- och vinterlederna inom Vålådalens naturreservat? Har nyttjandet förändrats de senaste 50 åren, och i så fall hur?
- Finns det konflikter som berör markerade leder inom Vålådalens naturreservat? Vilka är dessa konflikter, och hur påverkar de arbetet för berörda aktörer som är verksamma inom området? Hur skulle dessa konflikter kunna undvikas?
- På vilket sätt skulle ett mer fungerande samspel och förvaltning gällande leder nås mellan olika berörda aktörerna som är verksamma inom Vålådalens naturreservat?

1.2 Arbetets struktur

Arbetet är strukturerat tematiskt, där inledning och områdesbeskrivning redogör för ämnesomfång samt geografisk avgränsning. Dessa avsnitt följs av ett avsnitt med metod- och källkritik där arbetet presenterar använda metoder, vilka granskas utifrån olika perspektiv, för att belysa styrkor och svagheter med valda metoder och källor. Därefter följer ett avsnitt ägnat åt den teoretiska bakgrunden som arbetet kommer följa. Denna del följs av för arbetet relevant tidigare forskning som berör leder och konflikter, skyddad natur och turism, samt samförvaltning och social marginalisering.

Det huvudsakliga empiriska materialet är insamlat genom 15 semi-strukturerade djupintervjuer med olika aktörer som på något sätt är berörda av leder inom det avgränsade området Vålådalens naturreservat. Vidare har data och information även samlats in från en enkätundersökning och ett diskussionsforum, där medlemmar i en svensk-norsk samverkansgrupp har besvarat och diskuterat frågor om leder. Kapitel 6 som är tillägnat resultaten av det insamlade materialet är uppdelat i fyra teman. Dessa

teman grundar sig i olika nyckelaspekter som finns i det insamlade materialet. De fyra temana är *uppfattning om leder, förvaltning och ledslitage, konflikter och tankar om vägen framåt*. Resultatet följs av en diskussion, där teoretisk bakgrund, tidigare forskning och resultat slås samman för att nå en slutsats samt för att kunna besvara de frågeställningar som arbetet ämnar besvara.

Arbetet är avgränsat vad gäller tid och rum, därutöver har vissa avgränsningar gjorts vad gäller berörda aspekter och perspektiv inom ämnesområdet. Arbetet endast på förvaltning av ledssystem i skyddade naturområden, i det här fallet ett naturreservat som eventuellt kan komma att bli en nationalpark. Området som berörs i detta arbete är Vålådalsens naturreservat. Den tidsmässiga avgränsningen är av varierande karaktär, där arbetet som mest ser tillbaka på de senaste 50 åren, men arbetets huvudsakliga fokus är nutid samt de senaste 10-15 åren. Detta har att göra med tillgång på data som gäller studieområdet samt att respondenter ofta inte kunde beskriva hur situationen var längre bak i tiden än 15 år. Arbetet fokuserar framförallt på ledsystemets nyttjande och förvaltning.

1.3 Centrala begrepp

Konflikt. När begreppet konflikt används i detta arbete, syftar begreppet till motsättningar vad gäller värderingar, problematik och mål. I vissa delar av arbetet kommer begreppet även innebära en fysisk konflikt lika mycket som motsättningar mellan olika aktörer, vilket specificeras.

Leder används utifrån betydelsen att det är markerade sommar- och vinterleder som ingår i det statliga ledsystemet. I fallstudieområdet (kapitel 2) finns det även leder som sköts av privat aktörer, och även dessa leder räknas in i definitionen men kommer då att specificeras. Dessutom omfattar även definitionen att lederna tas omhand av en förvaltare samt har en tydlig ansvarsfördelning.

2. Områdesbeskrivning – Vålådalens naturreservat

Det geografiska område som detta arbete berör är Vålådalens naturreservat (figur 1 och bilaga 4). Vålådalens naturreservat ligger i södra Jämtlandsfjällen, i västra delen av Jämtlands län, beläget i Åre och Bergs kommun. Området ligger sex mil väster om Östersund, och drygt en mil öster om den norska gränsen. I norr gränsar naturreservatet till Ånnsjön och Ottsjön, och i söder gränsar det till den södra ändan av Vålåsjön.

Figur 1. Röd markering indikerar studieområdets geografiska position samt gränsen för Vålådalens naturreservat (reservatets gränser är förstärkta av författaren, något som resulterat i en något lägre korrekthet) (Lantmäteriet, 2016).

Naturreservatet bildades 1988 för att skydda det unika natur- och kulturlandskapet mot det storskaliga skogsbruk som bedrevs i regionen (Länsstyrelsen Jämtland, 1988; Riksantikvarieämbetet, 2008). Genom att införa ett naturreservat kunde länsstyrelsen Jämtland upprätthålla ändamålet som avsatts för området;

Ändamålet med reservatet skall vara att bevara ett från naturvårdssynpunkt utomordentligt värdefullt skogs- och fjällområde med stora geologiska, botaniska, faunistiska, allmänekologiska och kulturella värden som dessutom hyser stor skönhet och har utmärkta förutsättningar för allmänhetens friluftsliv. Länsstyrelsen finner att detta beslut om naturreservat även syftar till att bevara och stärka rennäringens intressen i området (Länsstyrelsen Jämtland, 1988: 5).

Vålådalens naturreservat har en area på knappt 1.200 km². Det skyddade området är unikt ur flera aspekter, främst vad gäller natur, men också kultur. På grund av en skiftande geologi och geomorfologi i berggrunden, ser landskapet olika ut beroende på vart man befinner sig i naturreservatet (Riksantikvarieämbetet, 2008). Fjällkedjan som kan beskådas idag, är endast en rest från den ursprungliga fjällkedjan, vilken genom vittring och erosion har förändrats till det vi kan bevittna i dagsläget. I och med att berggrunden skiftar i sin geologi, skiftar även växtligheten då den till viss del speglar de näringsämnen som berggrunden lämnar ifrån sig. Till exempel är den västra delen av reservatet kalkrik med en rik flora. Även klimat och altitud spelar stor roll för hur växtligheten ser ut i området (Länsstyrelsen Jämtland, 2003). Förutom en rik flora, finns

det även flera spektakulära geologiska formationer i området, som har formats av de stora istiderna. Inom naturreservatet finns flera isälvsavlagningar, moränryggar och deltan, men även andra isälvsavlagningar som skapades vid den senaste avsmältningen, t.ex. Pyramiderna i Gröndalen. Det finns även så kallade fjälldörrar, vilka är storskaliga U-dalar som länge har använts som passager genom fjällkedjan av bl.a. samerna (Länsstyrelsen Jämtland, 1988).

Utöver sitt storslagna naturlandskap, har regionen under en lång tid påverkats av mänsklig aktivitet. Fornlämningar som hällristningar, gravhögar, stenåldersboplatser, och fångstgropar finns i naturreservatet, och under en lång period har samerna bedrivit tamrenskötsel i regionen (Rydberg, 2011). Det är däremot omdiskuterat när tamrenskötseln startade, Rydberg (2011) menar att tamrenskötseln grundades under en längre period, mellan 1500-1700-talen, men det finns även språkliga belägg för att småskalig tamrenskötsel började redan innan 800 e. Kr. Idag finns det två samebyar som bedriver renskötsel inom naturreservatet, Handölsdalens sameby i väster, och Tåssåsens sameby i öster. Naturreservatet är till stora delar ett renbetesfjäll med åretruntbetesmarker för de nämnda samebyarna (Riksantikvarieämbetet, 2008). Utöver renskötseln har området för Vålådals naturreservat varit föremål för mänsklig aktivitet och användning sedan ca. 4 000 år f.Kr (Rydberg, 2011; Riksantikvarieämbetet, 2008).

Beslutet att bilda naturreservatet och de föreskrifter som utformades för att upprätthålla detta, har formulerats på ett sådant sätt att de inte inskränker på samernas och rennäringens sätt att arbeta, vilket innebär att naturreservatet i teorin inte ska utgöra något större hinder för rennäringen (Länsstyrelsen, 2010). I naturreservatet har friluftslivet kanaliserats genom användningen av leder, och det statliga ledsystemet i fjällregionen är som mest utbrett i Vålådalsområdet, Vålådalen har alltså fler leder än något annat fjällområde längs med fjällkedjan. Detta gör att besökaren har ett flertal alternativ att välja mellan och att friluftslivet kan fortsätta att vara aktivt, samtidigt som ledsystemet och friluftslivet konstant utsätter rennäringen för störningar (Länsstyrelsen Jämtland, 2010; Rydberg, 2011). Eftersom området är ett naturreservat, gäller inte allemansrätten fullt ut i området, eftersom föreskrifterna förbjuder vissa handlingar som annars ofta är tillåtna, t.ex. gäller hårda restriktioner mot motordrivna fordon inom naturreservatet (Länsstyrelsen Jämtland, 2010; u.å.¹; Rydberg, 2011). Ytterligare restriktioner som gäller i reservatet och på renbetesfjället härstammar ur rennäringslagen, detta gäller bl.a. koppeltvång för hundar och att det är förbjudet att störa en ren. Rennäringslagen stadgar även renskötarens rätt till nödvärn, mot rovdjur eller tamhund som går till attack mot en renhjord (SFS 1971:437). Vissa delar av naturreservatet ingår i den europeiska naturskyddssatsningen *Natura 2000*, där EU tillsammans med medlemsländerna bygger ett nätverk av gemensamt värdefulla naturområden och naturvärden (Länsstyrelsen Jämtland, 2007).

Vålådals naturreservat var ett utav de första områdena i de svenska fjällen som var lättillgängligt för besökare, och anledningen till detta var infrastrukturen, samt hur naturlandskapet är format. År 1882 färdigställdes järnvägsbygget till Storlien, vilket var

¹ *Utan årtal* förkortas ”u.å.”.

starten på en stor friluftssatsning i området. I och med tågets etablering öppnades nu möjligheten till att utforska södra Jämtlandsfjällen. År 1890 anlades den första stugan för besökarens bruk i området, Sylhyddan, vid foten av Sylmassivet, vilken anlades av Svenska Turistföreningen (STF) (Länsstyrelsen Jämtland, 2003). Naturreservatet och omkringliggande områden har alltså varit ett resmål för friluftsbesökare sedan innan 1900-talets start. Denna tidiga etablering av friluftslivet har gjort att Handölsdalens sameby var tvungna att flytta på några av sina visten vilket har påverkat relationen mellan turistverksamheten och rennäringen i området (Rydberg, 2011).

Idag finns det ett flertal öppningar in i området som tillgängliggjorts med hjälp av infrastruktur, t.ex. Vålådalen. Dessa inkörsportar har ökat attraktiviteten för besökare som kommer till området, då det blir förhållandevis lätt att ta sig ut i fjällvärlden med tack vare dessa. Fjällbesöket underlättas idag genom den satsning som STF har gjort i området, både södra Jämtlandsfjällen och Vålådalens naturreservat. Idag har STF fem fjällstugor inom reservatet och två fjällstationer precis i utkanten av reservatets gränser, en station är STF och den andra är en franchise² till STF. (Länsstyrelsen Jämtland, 2003; STF:a, u.å.). I Vålådalen finns även informationscentret Naturum Vålådalen, vilket är till för att informera om naturreservatet. Naturum ger besökare information som berör fjällvandring, historia, kultur och natur, och syftet är att besökaren ska få med sig information som de senare kan få användning av vid vistelse i naturreservatet. Naturum vill visa att Vålådalens naturreservat inte bara är ett vackert naturlandskap, utan att det också är ett viktigt kulturlandskap där människan under lång tid har brukat marken (Naturum Vålådalen, u.å.).

Mellan 2012-2014 gjordes en förstudie om ett framtida bildande av en ny nationalpark i regionen för Vålådalen, Helags och Sylarna (Naturvårdsverket, 2015) (bilaga 5). Länsstyrelsen och Naturvårdsverket bedömde efter förstudien att en nationalparksprocess skulle starta, eftersom de ansåg att gehöret under förstudien var stort. Under 2016-2017 kommer olika dialogmöten hållas som berör ett eventuellt bildande av en nationalpark och hur det skulle kunna påverka de aktörer som är verksamma i området. När dessa dialogmöten är genomförda, ska Naturvårdsverket och länsstyrelsen i slutet av 2017 ta ett beslut om projektet ska fortgå eller inte (Vålådalen-Sylarna-Helags, 2016). Denna nationalparksprocess kommer till viss del behandlas i arbetet, då det under fältarbetet stod klart att processen spelar en stor roll för hur aktörerna ser på framtiden. Mer om detta i kapitel 6.

2.1 Nulägesbeskrivning av det statliga ledsystemet i fjällen

Sedan 1970-talet finns ett nätverk av leder i svenska fjällen som staten ansvarar för. Naturvårdsverket är huvudman medan länsstyrelserna och Laponiatjuottjudus³ är förvaltare av lederna längs med fjällkedjan. Efter att tillsammans med berörda Länsstyrelser kommit överens om att ledsystemet är i behov av en ledöversyn, gav Naturvårdsverket ut en rapport som beskrev skicket på lederna i de svenska fjällen

² Vålådalens fjällstation är idag privatägd.

³ Laponiatjuottjudus är en ekonomisk förening som sedan 2013 förvaltar världsarvsområdet Lapponia, Norrbottens län. *Tjuottjudit* innebär att förvalta/ta hand om något på lulesamiska (Lapponia, u.å.).

under 2014. I rapporten konstaterades det att det var ett förhållandevis dåligt skick på ledssystemet, och berörda instanser bedömde att lederna varierade mellan bra och undermåligt (Naturvårdsverket, 2014). I rapporten (Naturvårdsverket, 2014) uppskattas det att det finns en underhållsskuld på ca. 100 mkr. Med detta menas att det behövs ca. 100 mkr för att rusta upp ledssystemet i fjällen till den lägsta acceptabla nivån. När denna nivå är nådd skulle det behövas 25-30 mkr årligen för att behålla denna lägstanivå. Detta innebär att ledssystemet skulle behöva ytterligare ca. 15 mkr årligen utöver de 15 mkr som det idag tilldelas (Naturvårdsverket, 2014). Till ledssystemet räknas de markerade lederna samt exempelvis raststugor, spänger och broar (STF:b, u.å.). I rapporten förklarar Naturvårdsverket att det behöver göras undersökningar på hur en framtida förvaltning och resursfördelning skulle kunna se ut (Naturvårdsverket, 2014).

Rapporten framhäver att skicket på ledssystemet i studieområdet är varierande. I de västra delarna kring Storulvån samt i de centrala delarna kring Vålådalen (figur 1), är skicket dåligt med ett högt slitage, där är behovet av upprustning av leder, broar och spänger högt. I de resterande delarna av naturreservatet klassas ledernas skick som bra (Naturvårdsverket, 2014: 24). I den geografiska avgränsningen för detta arbete finns uppskattningsvis ca. 40 leder (sommars-, vinter- och skoterleder) (Naturvårdsverket, 2014: 42-43).

3. Metod och metodkritik

Då denna studie avser att undersöka berörda aktörers uppfattning om leder och framtida samarbeten i ett avgränsat geografiskt område, krävs en kvalitativ metod. För denna undersökning har en litteraturstudie av tidigare forskning gjorts samt semi-strukturerade djupintervjuer genomförts med berörda aktörer. Arbetet har valt ut aktörerna innan fältstudien genomfördes, något som kan ha lett till en avsaknad av en eller ett fåtal aktörer. Utöver litteraturstudie och intervjuer, har arbetet även tagit del av resultaten från enkätundersökning samt diskussioner i ett dialogforum. I och med att arbetet använder sig av dessa fyra metoder, kan insamlad data och materialet trianguleras och jämföras med varandra. Detta gör att resultaten från de olika metoderna (förhoppningsvis) bekräftar varandra och kan därvid legitimera undersökningens resultat och slutsatser (Thurén, 2007). Trots den breda insamlingsgrunden, kan det finnas aspekter som undergått studien, det kan t.ex. röra sig om att intressegrupper som har ett stort naturintresse inte är representerade. För att ha undgått detta skulle t.ex. ”snöbollseffekten” kunnat användas, där respondenterna kunde ha hänvisat författaren vidare till för arbetet potentiellt intressanta aktörer. I den resterande delen av detta kapitel kommer använda metoder beskrivas och granskas, detta för att kartlägga hur denna undersökning har genomförts.

En aspekt som bör framföras som kan ha påverkat resultatet för arbetet, är att det pågår en nationalparksprocess i större delen av fallstudieområdet, vilket är något som kan ha påverkat svaren i intervjuerna, men även svaren i enkäten och dialogforumet. Denna process kan ha gjort att svaren förstärks extra då aktörerna vill bevaka och skydda sina intressen på ett sätt som de kanske inte hade gjort om denna process inte var aktiv.

3.1 Litteratur- och teoristudie

Innan intervjuerna, enkätundersökningen och dialogforumet genomfördes, studerades tidigare forskning samt teoretiskt ramverk inom valt ämnesområde. Vidare granskades även tidningsartiklar och tidigare skriva studentuppsatser som behandlar Vålådalens naturreservat. Detta gjorde att författaren fick en förståelse för forskningsläget och fallstudieområdet. Utöver detta, studerades tidigare undersökningar som genomförts i det valda geografiska området, för att skapa en tydligare bild av hur regionen nyttjas. Genom att studera tidigare forskning och områdesrelevanta texter, blev valet av respondenter enklare, eftersom det i texterna var tydligt vilka aktörsgrupper som var relevanta (exempelvis studentarbeten). Dessa arbeten användes endast för att skapa en bild av området och har alltså inte används som referenslitteratur i studien.

3.2 Fallstudie

I samband med litteraturstudien kunde det geografiska omfånget avgränsas, för att slutligen hamna i den geografiska avgränsning som arbetet nu använder – Vålådalens naturreservat. Genom att använda en fallstudie, kan arbetet undersöka en specifik problematik i dess naturliga kontext, och på så sätt undersöka problematiken på djupet för att förstå olika sociala relationer och processer (Thurén, 2007; Backman, 2008). Sedan arbetets start i februari 2016 har författaren besökt området vid två tillfällen. Det första tillfället varade under en period på tre veckor, vilka fördelades mellan Östersund och Vålådalen. Det andra tillfället var under en tvådagarsperiod när ett dialogforum i Ånn genomfördes (figur 1). På grund av snöläget kunde inga observationer av lederna genomföras, vilket räknas som ett bortfall i studien. Om lederna och situationen på dessa hade kunnat observeras skulle ytterligare ett insamlingsmoment finnas, samt att författaren hade kunnat få möjlighet till att uppleva några utav de beskrivna konflikterna. Även om detta är ett bortfall för studien, kommer det inte påverka undersökningens resultat nämnvärt mycket, eftersom studien inte fokuserar på ledslitage, utan mer hur de används och vilka konflikter som kan kopplas dit.

3.3 Intervjuer

För att genomföra denna undersökning har studien framförallt använt sig av kvalitativ datainsamling i form av 15 semi-strukturerade djupintervjuer. Dessa är i majoriteten av fallen genomförda i regionen för fallstudieområdet, det vill säga Vålådalens naturreservat, Åre, Ottsjö och Östersund, eller via telefonkontakt. Samtidigt som litteraturstudien genomfördes, formulerades intervjufrågorna, som är av både öppen och sluten karaktär (bilaga 1). Genom att använda denna intervjumetod kan arbetet nå information som annars hade varit svår att nå, det vill säga information som inte finns med i tidigare genomförd forskning. Det kan t.ex. röra sig om svar som är av känslig karaktär. Det kan även vara svar som inte ges i ord, utan genom kroppsspråk, så som handgester, kroppsförflyttningar samt tvekande svar (Dahmström, 2011; McGimsey & Whelan, 2015). Något som måste förtydligas när intervjumetoder av detta slaget används, är att det generellt rör sig om en liten grupp respondenter, vilket gör att det blir svårt att dra några generella slutsatser för något annat än det undersökta området. Det kan t.o.m. vara svårt att dra generella slutsatser för studieområdet. Detta beror dels på geografiskt omfång,

men också av det faktum att det inom en aktörsgrupp finns skilda åsikter (Goldman et al., 2003).

Totalt genomfördes 15 intervjuer med 17 personer, vid två av tillfällena närvarade två respondenter samtidigt (tabell 1). Tio intervjuer genomfördes på plats inom studieområdet alternativt i Östersund, Ottsjö eller Åre, och 5 intervjuer genomfördes via telefonkontakt. Även om besöksintervjuer är att föredra, så går det inte alltid att genomföra, och därför användes även telefonintervjuer för detta arbete. Telefonintervjuer når dock inte samma djup som besöksintervjuer gör. Detta beror bl.a. på att det inte kommer ske ett fysiskt möte vilket kan göra det svårare för respondenten att diskutera frågor som kan anses känsliga (Dahmström, 2011). Telefonintervjuerna som genomfördes kan alltså ha påverkat svaren som respondenterna gav, t.ex. att de har gett ett kortare och mindre komplicerat svar än vad de kanske hade gjort vid en besöksintervju.

För att underlätta och ha ett flytande samtal, spelades intervjuerna in, med respondentens godkännande. Av 15 intervjuer var det tre som inte spelades in av olika anledningar. Även om dessa tre intervjuer inte spelades in, togs det noggranna anteckningar, i den mån det hanns med. Samtliga inspelade intervjuer har transkriberats, och kommer även användas av det stora forskningsprojektet.

Av det totala antalet intervjuer, genomfördes fem av intervjuerna tillsammans med en doktorand från Mittuniversitetet, Östersund. Dessa fem intervjuer genomfördes på så sätt att författaren för arbetet ledde intervjuerna och doktoranden observerade samt ställde ett fåtal följdfrågor. Utöver detta grundades en av intervjufrågorna på doktorandens forskningsinriktning. Anledningen till att doktoranden medverkade under dessa intervjuer var p.g.a. att detta arbete och doktorandens forskning har liknande element, och därför var det nyttigt och givande för bägge parter med detta genomförande. Doktorandens medverkar även i det stora forskningsprojektet som studien samarbetar med.

Tabell 1. Respondenter indelade i aktörsgrupper

Länsstyrelsen Jämtlands län (LST)	3 personer
Naturum Vålådalen (anställda av LST)	2 personer
Naturbevakare (anställda av LST)	2 personer (1 intervju)
Naturvårdsverket	1 person
Cykelverksamhet, Åre	1 person
Turistverksamhet, fjällaktiviteter, Östra Vålådalen	1 person
Svenska Turistföreningen (STF)	2 personer
Vålådalens Fjällstation, franchise till STF	1 person
Renskötare – Handölsdalen & Tåssåsens sameby	2 personer
Markägarpar, Ottsjö	2 personer (1 intervju)

Samtliga aktörsgrupper representerade i tabell 1 är verksamma inom Vålådalens naturreservat och är på olika sätt berörda av lederna och hur dessa nyttjas samt förvaltas. Från länsstyrelsen intervjuades två personer från naturvårdsenheten och en person som är konsult för ett cykelledsprojekt i Vålådalen. Från Naturvårdsverket intervjuades en person som behandlar frågor gällande förvaltning av skyddade områden. De här fyra personerna har goda kunskaper om naturreservatet och är viktiga för reservatets och ledsystemets förvaltning. Vidare intervjuades två personer som arbetar på Naturum Vålådalen, dessa personer har goda insikter i friluftslivets förändringar och om naturreservatet i sig. Två naturbevakare intervjuades vid ett och samma tillfälle och de har goda kunskaper om skicket på ledsystemet samt hur de underhålls och förvaltas, vidare har de kunskaper om hur friluftslivet har förändrats. För att få insikt i cykelförändringen intervjuades en cykelbutiksägare i Åre. Även en person som bedriver turistverksamhet i Östra Vålådalen intervjuades, denna verksamhet genomför bl.a. guidade turer i och utanför naturreservatet. Två personer från STF, fjällchefen och platschefen på Storulvåns fjällstation, samt ägaren av Vålådalens fjällstation intervjuades. Dessa tre intervjuer gav insikter om det förändrade friluftslivet. Därutöver intervjuades två renskötare, en från Handölsdalens sameby och en från Tåssåsens sameby, de hade kunskaper och insikter om det förändrade friluftslivet samt hur rennäringen har fått anpassa sig till detta. Sist intervjuades ett markägarpar i Ottsjö, dessa förklarade hur det förändrade friluftslivet och ledernas förvaltning påverkar dem.

Genom att intervjua aktörer från olika grupper, får arbetet tillgång till tankar och åsikter från flera olika perspektiv, på så sätt kan en tydligare helhetssyn grundas. Däremot är varje aktörsgrupp endast representerad av ett fåtal personer, vilket kan ha påverkat resultatet. I och med arbetets omfattning och begräsning som ett examensarbete på mastersnivå, har t.ex. ingen intervju kunnat genomföras med de två berörda kommunerna (Åre och Bergs kommun), och inte heller turister har kunnat intervjuas.

3.4 Enkätundersökning och dialogforum

Enkätundersökningen och dialogforumet genomfördes tillsammans med det stora forskningsprojektet, ihop med den svensk-norska samverkansgruppen *Gränsfjällen Sylarna i samverkan*, en grupp som vill förbättra samarbetet mellan Sverige och Norge vad gäller idéer, resurser och kunskap. Temat för enkäten och diskussionerna var leder, konflikter och förvaltning. Enkätundersökningen och dialogerna spänner över ett större geografiskt område (Sylarnaområdet) än vad detta arbete avser undersöka, därför kommer enkäten och dialogerna framförallt att användas för att skapa en helhetssyn över regionen som Vålådalens naturreservat ingår i. Vidare var det flera av de medverkande i enkäten och diskussionsgrupperna som sedan tidigare var intervjuade av författaren.

Enkätundersökningen var en webbenkät som skickades ut till medlemmar i samverkansgruppen, totalt skickades det ut ca. 100 inbjudningar till enkäten, och antalet personer som besvarade den var 64 personer. Enkäten skickades både till svenska och norska medlemmar, och den var öppen för svar i 18 dagar, samt besvarades anonymt (bilaga 3). Dahmström (2011: 94) menar att webbenkäter är bra då det går snabbt och smidigt att få

in och registrera materialet, men å andra sidan finns det en rad felmarginaler som kan uppstå vilka kan leda till att resultatet kan påverkas. Det kan t.ex. handla om teknisk ovana hos respondenten, eller att tillgången till Internet är dålig. Dahmström (2011) menar även att då webbenkäter används får forskaren räkna med ett relativt stort bortfall, som beror på en rad olika anledningar (se ovan i detta stycke), vilket kan påverka resultatets trovärdighet. Anledningen till att arbetet använder sig av enkätunderlaget är för att det är av vikt att visa på att fallstudieområdets problematik återfinns i angränsande områden.

Dialogforumet⁴ genomfördes med medlemmar i samverkansgruppen, under två dagar i byn Ånn, där ca. 40 personer medverkade. Dialogerna fördes i sex mindre grupper, om ca. 5-6 personer⁵. Varje diskussionsgrupp hade en ledare från forskningsprojektet som utgick från tidigare konstruerade frågeställningar (bilaga 2). Varje grupp antecknade de viktigaste diskussionspunkterna, och det är dessa anteckningar som detta arbete kommer använda sig av vid analys av dessa diskussioner. En nackdel med dessa anteckningar är att det för det mesta inte framgår vem som sagt vad, utan det är den generella bilden av vad gruppen diskuterade. Bägge dagarna avslutades med informella, efterföljande diskussioner, där vissa aspekter från dagen diskuterades vidare.

Genom att använda resultatet från dessa diskussionsgrupper, når arbetet aktörer som kanske annars inte hade kunnat ställa upp på en enskild intervju, men som vid ett diskussionstillfälle vågar tillföra värdefull information. Dessutom kan de även till viss del ersätta intervjuer som författaren inte kunde anordna av olika anledningar, t.ex. tidsbegränsning. Det är även en metod som underlättar för forskaren, då denne lättare kan uppfatta eventuell irritation som finns inom ett visst ämne, t.ex. om leder och förvaltning. Genom att använda sig av en gruppdialog, kan en stor mängd data samlas in snabbare. En aspekt som kan ses som negativ vad gäller diskussionsgrupper, är att den individuella rösten kan komma att tappas bort. En annan aspekt är att gruppen inte tillåter varandra att kritisera olika sakfrågor p.g.a. rädsla att identifieras (Kitzinger, 1995).

3.5 Analys av intervjuer, enkät och dialoger

För att kunna analysera och tyda det insamlade materialet från intervjuerna, enkäten och dialogerna, kommer arbetet använda sambandstolkning, där nyckelbegrepp från de olika datainsamlingstillfällena sorteras in i olika teman för att bilda samband och sammanhang. På detta sätt kan centrala aspekter i problematiken belysas. Kvale & Brinkmann (2009) kallar detta tillvägagångssätt för kodning. Detta arbete ämnar alltså använda sig av dessa metoder för att analysera insamlat data.

4. Teoretisk bakgrund

Arbetet använder ett teoretiskt ramverk som grundas i politisk ekologi och samförvaltning Dessa två utgångspunkter kompletterar varandra och kommer leda

⁴ I kapitel 6 som behandlar resultatet kommer detta forum refereras som *diskussionsgrupper*.

⁵ Grupperna bestod av svenska och norska aktörer som arbetar inom myndigheter, turistverksamheter, naturvård, rennäring, privata företagare inom Sylarnaområdet.

arbetet mot diskussioner som bl.a. berör social och ekologisk hållbarhet ur förvaltnings- och samarbets synpunkt vad gäller ledsystemet i studieområdet. Då båda teorierna ser problem och situationer genom ett nät av flera perspektiv, som historia, geografi, ekologi, ekonomi samt sociala förhållanden, ökar möjligheten att upptäcka problem, lösningar och åtgärder.

Arbetet kommer verka för att leda forskningen vidare inom dessa två forskningsfält (politisk ekologi och samförvaltning). Liknande forskning har gjorts utifrån bägge forskningsfälten samt med olika geografiska fokus. Däremot har ingen tidigare forskning som har använt sig av bägge teorierna kunnat hittas.

4.1 Politisk ekologi

I och med arbetets syfte, är politisk ekologi ett bra teoretiskt ramverk att använda då det finns brist på denna typ av forskning inom den geografiska avgränsningen av Vålådals naturreservat. Genom att använda politisk ekologi kommer arbetet kunna undersöka problematiken i studieområdet från flera olika perspektiv, vilket kommer stärka de slutsatser som arbetet senare gör.

Politisk ekologi är ett stort teoretiskt ramverk där frågor som bl.a. rör politiska, sociala, ekologiska, kulturella, historiska och ekonomiska problem behandlas. Politisk ekologi berör flera perspektiv på samma gång när ett komplext problem ska hanteras, vilket resulterar i en holistisk och bred syn på en komplicerad situation (Adams, 2009; Robbins, 2012). Politisk ekologi kan appliceras på frågor som berör natur- och miljöförhållanden samt marginalisering av urbefolkning, bevarande av natur och dess förvaltning, tillgång till natur och exkludering från den, identitet kopplat till miljö och natur, samt socio-politiska förhållanden (Robbins, 2012: 22). En av de främsta aspekterna som politisk ekologi studerar är maktrelationer och maktstrukturer, något som Benjaminsen & Robbins (2015) förtydligar extra. De lyfter även det faktum att politisk ekologi länge har studerats i det globala syd⁶ och att forskningsfältet inte har applicerats i en nordlig kontext av samma skala. Under de senaste 10-20 åren har forskare börjat undersöka det globala nord genom ett ramverk av politisk ekologi, och då framförallt naturskydd och miljöförvaltning, däremot är forskningen som berör det globala nord märkbart mindre än den forskning som bedrivs i det globala syd.

Robbins (2012: 20) förklarar att forskning som genomförs inom politisk ekologi ofta uppdagar vinnare och förlorare i ett problem eller en situation, vart det kan finnas gömda kostnader, samt hur skilda maktstrukturer skapar olika sociala och miljömässiga resultat och förutsättningar. Robbins (2012) förtydligar att forskare inom politisk ekologi undersöker hur olika aspekter påverkar problem på olika skalor, samt hur skilda infallsvinklar påverkar varandra. Dessa olika aspekter har koppling till global politik, då den nationella, regionala och lokala politiken är starkt knuten till det globala. Med detta menas att det inte går att bortse från samhället när naturen studeras och vice versa. Det

⁶ Med det *globala syd* menas de områden som tidigare kallades för u-länder, samt Östeuropa efter Sovjetunionens fall. Hydén menar att det inte längre går att göra en åtskillnad mellan fattiga och rika, utan att det nu måste tas in andra aspekter för att dra skiljelinjer mellan olika delar av världen (Hydén, 2010: 593).

går inte att skilja de två kategorierna åt om man vill nå till botten av ett problem, vilket är något som även andra politiska ekologer framhäver, t.ex. Peterson (2000). Peterson (2000) menar att varken det sociala eller naturliga befinner sig i statistiska förhållanden. Samhället utvecklas och förändras konstant, och det gör även naturens ekosystem där även samhället ingår. Något som leder till komplexa förhållanden mellan de två aspekterna.

Blaikie & Brookfield (1987) menar att politisk ekologi är ett fält som studerar hela ”förklaringskedjan” (chain of explanation), med detta menar de att undersökningen kan följa vissa händelser från lokal till global nivå och studera orsaker, händelser och konsekvenser från de olika nivåerna i samhället. Däremot förtydligar de att det inte går att i detalj undersöka alla aspekter i en hel kedja, vilket skulle leda till en alldeles för stor och till viss del onödig undersökning. Istället väljs vissa delar av kedjan ut, de som är av störst relevans för undersökningen.

Då politisk ekologi är ett så pass stort teoretiskt ramverk, kommer detta arbete framförallt att använda environmental justice (sv. miljörättvisa), som är en del av politisk ekologi. Environmental justice kan beskrivas som en samhällsrättsrörelse, vilken strävar efter rättvisa när det kommer till utbredningen av dåliga miljöaspekter (’environmental bads’) och bra miljöaspekter (’environmental goods’). Exempel på dessa (bads och goods) är utbredningen av föroreningar, samt vem som har tillgång till naturen. Inom forskningen strävar environmental justice till att samla olika aktörs- och kunskapsgrupper för att kunna hantera problem, hitta lösningar, samt förbättra förvaltningsstrategier, samtidigt som alla får sin röst hörd, exempelvis lokalbefolkning, urbefolkning och myndigheter (Dahlberg et al., 2010; Robbins, 2012). Schlosberg (2004) instämmer att environmental justice hanterar frågor som ovan, men tillägger också att det finns en efterfrågan på en bredare definition av ’justice’, Schlosberg (2004: 517) föreslår därför att environmental justice även ska innebära ”equity in the distribution of environmental risk, recognition of the diversity of the participants and experiences in affected communities, and participation in the political processes which create and manage environmental policy”.

Utöver detta, syftar environmental justice efter att minska luckan mellan samhälls- och miljömässiga aspekter i ett givet problem. Walker & Bulkeley (2006) menar att man måste börja se ett problem, en situation, från bägge perspektiven eftersom de är så nära sammankopplade, vilken också går hand i hand med politisk ekologi i stort. Agyeman & Evans (2004) förtydligar detta genom att beskriva environmental justice som en disciplin som behandlar (ekologisk) hållbar utveckling samtidigt som samhällsfrågor inkluderas i diskussion och lösningar. De menar att flertalet av världens stater har implementerat hållbar utveckling i sina lagar, vilket Agyeman & Evans (2004) menar är ett bra framsteg. De efterlyser däremot en tydlig koppling mellan (ekologisk) hållbar utveckling, samt samhällsrättvisa (social justice) och mänskliga rättigheter. De menar att om detta samband skulle finnas och synas på ett tydligt sätt, så skulle fler grupper bli inkluderade och lyssnade på, i t.ex. beslutstagande processer. Dessutom menar de att det skulle vara svårare att exkludera vissa aktörsgrupper, t.ex. en minoritet.

4.2 Samförvaltning

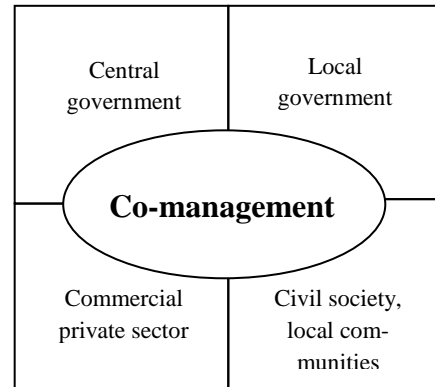
Samförvaltning, eller co-management, är ett koncept ämnat till förvaltning av gemensamma naturresurser (commons) eller ett avgränsat område (Carlsson & Berkes, 2005). En gemensam resurs kan definieras som ett system vilket är näst intill för stort och kostsamt för att utestänga en potentiell nyttjare som kan ha vinning av systemet, ett exempel på en aspekt där samförvaltning kan appliceras är skogar. Gemensamma resurser kan även betecknas som *common-pool-resources* (CPR), och i ett sådant resurssystem är det tämligen svårt att exkludera en aktör, samtidigt som det finns en hög risk för stort uttag av resursen ur systemet (Carlsson, 2008). Forskning har visat att en enskild aktör inte sitter på all relevant kunskap och förståelse, t.ex. staten, detsamma gäller resurser för att en förvaltning ska kunna fungera (t.ex. Holmgren et al., 2016). Till exempel kan inte en enskild statlig organisation sköta förvaltningen av ett stort område där flera aktörer har ett intresse, utan för att förvaltningen ska kunna fungera så krävs det att fler relevanta och berörda aktörer involveras i förvaltningen, vilket är vad samförvaltning gör (Carlsson, 2008).

Carlsson & Berkes (2005) förklarar samförvaltning som en maktuppdelning mellan stat och det lokala samhället, där dessa två gemensamt delar ansvaret för förvaltningen av allmänna naturresurser. Borrini-Feyerabend et al. (2007: 1) definierar samförvaltning som “a situation in which two or more social actors negotiate, define and guarantee amongst themselves a fair sharing of the management functions, entitlements and responsibilities for a given territory, area or set of natural resources”. Skillnaden mellan de två ovanstående definitionerna är att Borrini-Feyerabend et al. (2007) involverar hela processen av en samförvaltning, det viktiga är alltså inte att lokala aktörer involveras, utan hur de är involverade. Holmgren et al. (2016) förklarar även de att det inte räcker att relevanta lokala aktörer blir involverade i förvaltningsprocessen p.g.a. deras kunskaper och traditioner. Utan de lokala aktörernas sedvanor och förståelse behöver bli förstärkta i och med samförvaltningen. Vilket innebär att det inte räcker med att låta lokala aktörer vara representerade i en samförvaltningsgrupp, de behöver även få etablera sina kunskaper och sedvanor in i förvaltningsprocessen, så att andra kan ta del av dessa.

Vad det ovanstående syftar till är att det ska finnas ett fungerande samspel mellan stat och det lokala samhället, där bägge parter har någon form av maktutövande och bestämmanderätt. Trots att antaganden ofta görs om att alla statliga instanser (exempelvis länsstyrelsen och Naturvårdsverket) och alla lokal samhällskategorier (exempelvis markägare och renskötare) har liknande mål och åsikter, understryker Carlsson & Berkes (2005) vikten av att se skillnaderna som finns inom och mellan dessa kategorier (staten och samhället). De menar att det finns ett flertal olika delar inom 'staten' som inte alltid är eniga, och vice versa vad gäller 'det lokala samhället'. Det går alltså inte att ta för givet att alla statliga instanser, alternativt lokala samhällsaktörer, vill uppnå samma mål, däremot går det att arbeta på ett sätt som gör det möjligt att fler än en aktör får sin vilja igenom, genom att förhandla och göra kompromisser. I arbetet vad gäller kategorin för staten, ingår regering, länsstyrelser, kommuner och andra statliga organ, både på lokal, regional, och nationell nivå, medan

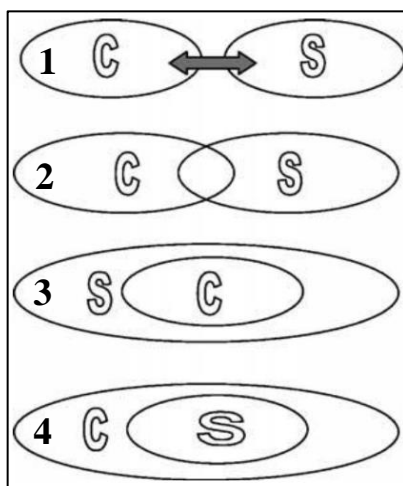
det lokala samhället innebär lokala aktörer så som markägare och (kommersiella) verksamheter. Innebörden i samförvaltning blir, enligt exempelvis Borrini-Feyerabend et al. (2007) och Holmgren et al. (2016), att dessa två kategorier ska arbeta tillsammans på olika sätt för att nå gemensamma mål, både vad gäller det sociala, och i detta arbetes fall även det ekologiska.

I figur 2 syns ovanstående samspel på ett tydligt sätt, hur olika delar av staten och det lokala samhället går samman för att uppnå samförvaltning. Varje aktörsgrupp har olika värderingar och mål, vilket gör varje situation unik, eftersom varje situation och aktörssammansättning är olika från gång till gång. Det finns alltså ingen universal lösning till alla problem och situationer som kan uppstå nationellt eller internationellt, (Världsbanken, 1998; Borrini-Feyerabend et al., 2007). Även Sande (2015) klargör att varje samförvaltningssituation är unik, då graden av makt-, samarbets- och ansvarsfördelning skiljer sig åt från gång till gång.

Figur 2. Aktörskategorier och samförvaltning (Världsbanken, 1998: 11; Carlsson & Berkes, 2005: 66.).

Sande (2015) förklarar vidare att samförvaltning kan genomföras i olika nivåer, där den lägsta nivån av samförvaltning innebär ett deltagande i insamling och spridning av information mellan de medverkande. Medan den högsta nivån av samförvaltning innebär maktindelning genom partnerskap eller ledning (governance) mellan de

Figur 3. Olika varianter av samförvaltning. 'C' står för community, lokalsamhälle, och 'S' står för state, staten (Carlsson, 2008: 49).

deltagande aktörerna. Carlsson (2008: 49) försöker illustrera dessa olika nivåer av samförvaltning (figur 3) genom förenklade bilder som motsvarar det lokala samhället (C) och staten (S). Figuren visar förenklad bild av samförvaltning mellan stat och samhälle, då den inte visar på de skillnader som finns inom stat och samhälle. Bild nummer 1 i figur 3, visar den lägsta nivån av samförvaltning. Där sker ett utbyte av information, varor och tjänster mellan två separata sfärer, det finns således ingen vidare sammankoppling mellan samhälle och stat. Bild nummer 2 i figur 3, illustrerar en samförvaltningssituation där samarbetet kommit lite längre än i bild 1, och det har öppnats upp en arena för samverkan. Här kan mindre grupper bildas av medlemmar från

de olika sfärerna, och gränserna mellan samhälle och stat blir otydligare eftersom samarbetet mellan sfärerna ökar. Bild nummer 3 i figur 3, visar den vanligaste nivån av samförvaltning. I detta fall förfogar staten över rättigheterna av ett visst område eller resurs, men där samhället har blivit tilldelade förvaltningsrätt av området eller resursen. Bild nummer 4 i figur 3 kan ses som den omvända från bild nummer 3 i samma figur. Här är det privata aktörer som äger rättigheterna till ett område som staten kan agera

inom genom att införa skötselrestriktioner, t.ex. gällande skogsbruk (Carlsson, 2008: 49; Carlsson & Berkes, 2005: 68). Exempel på områden där de två sistnämnda kategorierna av samförvaltning finns, är Koster nationalpark (bild 3 i figur 3) och Laponia världsarvsområde (bild 4 i figur 3).

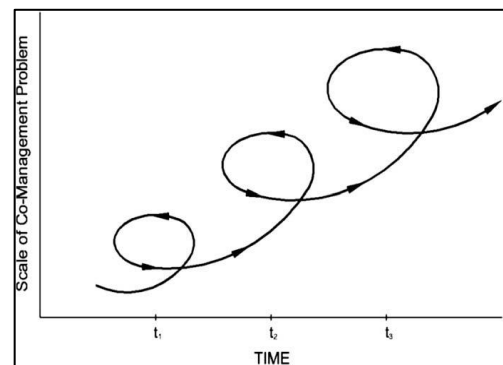
Carlsson & Berkes (2005) menar även att dessa fyra typer av samförvaltning (figur 3) kan kombineras, vilket enligt dem ofta är vad som sker i verkligheten. Denna typ av kombinerad samförvaltning skulle kunna kallas för ett samförvaltningsnätverk. Detta nätverk speglar verkligheten på ett mer reellt sätt än de olika bilderna i figur 3. I nätverket erkänns det att både samhället och staten är uppbyggda av flera delar, och att detta är något som inte kan bortses ifrån när en samförvaltningsprocess ska starta. I ett samförvaltningsnätverk kan t.ex. en del av staten samverka med en del av samhället, samtidigt som en annan del av staten samverkar med en annan del av samhället (Holmgren et al., 2016; Carlsson & Berkes, 2005). Stenseke (2009) menar att det är viktigt att poängtera att samförvaltning inte är någonting som nås enkelt och hastigt, då det är en mycket komplex och långsam process, mycket p.g.a. att den behandlar interaktionen mellan människor från olika grupper. Vidare framhäver Stenseke (2009) och Zachrisson (2010) att en fungerande samförvaltning kan leda till en reducering av konflikter, en mer flexibel och effektiv förvaltning, ökad legitimitet, samt bättre och högre grad implementering av lokal kunskap. Även Nursey-Bray & Rist (2009) menar att en samförvaltning som fungerar kan vara ett instrumentellt verktyg för reduceringen av konflikter i ett område, och reducering av konflikter är i hög grad viktigt när olika aktörer ska gå in i ett samarbete under en lång tidsperiod.

Berkes (2009) menar att det måste finnas en grad av experimenterande för att en samförvaltning ska kunna utvecklas vidare i ett utvalt område (figur 4). Zachrisson (2010) trycker på det faktum att en samförvaltning som är adaptiv till eventuella förändringar och situationer, kommer hantera problem bättre än förvaltning som försöker lösa problem på samma sätt gång på gång. Ett exempel på detta är att om samförvaltningsgruppen är uppmärksam på de trender som finns, som kan påverka området som förvaltas. Genom att ha vetskap om dessa trender innan de når området, kan samförvaltningsgruppen utforska nya möjligheter till att finna åtgärder på de potentiella problem som trenderna kan orsaka.

Berkes (2009) trycker på att samförvaltning bör ses som en problemlösningsprocess, där aktörerna tillsammans arbetar fram olika alternativ av åtgärder och lösningar som de sedan tillsammans kan besluta om. Likaledes menar Carlsson & Berkes (2005) att samförvaltning bör ses som en process, där maktindelning (power sharing) snarare är ett resultat av samförvaltning än startpunkten. De menar att en fungerande samförvaltning tar tid att utveckla, då ömsesidig respekt och tillit måste finnas mellan samtliga parter för att denna typ av förvaltningssystem ska fungera. Vilket innebär att en fungerande samförvaltning inte är något som nås över en natt, utan det ett samarbete som kräver tid och utrymme för att mogna. Nursey-Bray & Rist (2009: 124) lyfter fram tre aspekter som utvecklar och förstärker graden av maktindelning. Den första är forum för beslutsfattande. Den andra är utveckling av informationsutbyte, kommunikation och

utveckling, och den tredje är genom delning av resurser och kapacitet. Nursey-Bray & Rist (2009) menar att aspekten av maktindelning inom samförvaltning är den viktigaste punkten för om en samförvaltning lyckas eller inte.

Holmgren et al. (2016) framhäver vikten av att förstå skillnaden mellan besluts- och problemlösningssamarbete. Graden av involvering skiljer de båda samarbetena åt, och Berkes (2009) menar att ett problemlösningssamarbete är det mest eftersträfvansvärda. Så länge varje problem förvaltningsgruppen hanterar genomförs på ett respektfullt sätt gentemot aktörerna inom gruppen, så kommer ömsesidig tillit och respekt att öka. Vilket leder till en starkare förmåga att samarbeta och lösa mer komplicerade problem i framtiden (figur 4). Genom att till en början hantera mer triviala och små problem, kan samförvaltningen med tiden uppgradera sig till att hantera mer komplicerade situationer, då de har fått en förståelse för hur processen och aktörerna i gruppen fungerar (Stenseke, 2009). Berkes (2009: 1699) menar att en samförvaltning som med tiden anpassar sin utveckling efter problemen, gör det genom 'learning-by-doing'. Figur 4 visar hur varje problem som löses genom samförvaltning, hjälper till att utveckla sättet att arbeta på. Berkes (2009: 1966, författarens översättning) menar att "en framgångsrik samförvaltning är ett kunskapspartnerskap", men om det saknas tillit och respekt kommer denna typ av partnerskap aldrig att uppnås.

Figur 4. Bilden visar på hur en samförvaltningsgrupp med tiden kommer kunna hantera och lösa problem som ständigt blir mer komplicerade. Varje loop genomgår observation-planering-handling-utfallsfaser följt av reflektion (Berkes, 2009: 1697).

Zachrisson (2009) poängterar att samtliga aktörer som på något sätt berörs eller har ett intresse av naturresursen i det specifika området bör vara involverade i samförvaltningsprocessen. Eftersom detta skulle leda till bredare och djupare kunskapsbank samt att processen skulle kunna nå en helt ny och högre nivå av legitimitet, än om någon relevant aktör skulle uteslutas helt. Nursey-Bray & Rist (2009) framhäver framförallt att samförvaltning är ett sätt som aktivt involverar ur- och lokalbefolkningens kunskaper för att tillsammans kunna nå ett gemensamt, uppsatt mål. Processen gör det även lättare att involvera samhället i olika grad. Zachrisson (2009) menar även att det är av största vikt att tydliggöra vilka aktörer som är med i samförvaltningen samt vilken roll de besitter.

Innan ett beslut ska tas gällande om samförvaltning ska införas i ett område eller inte, bör det finnas belägg för att samförvaltning är det rätta tillvägagångssättet, då det inte är en universell lösning på alla CPR-problem (Carlsson & Berkes, 2005). Det är även av vikt att granska varje parts anledning till att gå in i en samförvaltning. Samförvaltningsprocessen kan t.ex. vara ett verktyg för staten att utöva mer makt och dominans, samt legitimera sig mer över det lokala samhället i fråga. Dessutom skulle det kunna finnas en baktanke från statligt håll att överlämna svårlösta problem till en förvaltningsgrupp

som kanske inte har resurserna till att lösa dessa. Därutöver kan samförvaltning leda till att makten delas mellan olika parter men utan att bryta tidigare maktrelationer som kanske finns mellan de deltagande aktörerna. Det gäller alltså att aktörerna är tydliga och transparenta med varför de vill ingå i en samförvaltningsgrupp, så att inga gömda motiv finns (Carlsson & Berkes, 2005).

5. Konflikter, aktiviteter, praktisk samförvaltning och marginalisering

I detta kapitel kommer arbetet visa, för arbetet, relevant forskning inom områdena leder, konflikter och turism, samt samförvaltning i praktiken, skyddad natur och social marginalisering. Arbetet går inte in på djupet i dessa forskningsfält, utan endast i relevanta delar.

5.1 Leder, konflikter och turism

I detta avsnitt presenteras forskning om leder och till viss del dess förvaltning, konflikter kopplade till leder, samt turism kopplat till leder. Dessa tre kategorier hänger samman genom att de behandlar förändrade trender, t.ex. i ledutnyttjande, besöksantal och konflikter.

Tumes (2007) skriver om hur konflikter internationellt sett blir allt vanligare förknippat med leder, och att fler och fler konflikter (både fysiska och verbala) inträffar när nyttjandet av lederna förändras. Mann & Absher (2008) och Tumes (2007) menar att konfliktsituationer ökar i mötet mellan olika typer av nyttjare, t.ex. mellan de som använder ett färdmedel (t.ex. cykel eller skoter) och de som tar sig fram genom att vandra. Mann & Absher (2008) förklarar att man i Tyskland, och även internationellt, upplever konflikter kopplade till olika rekreativaktiviteter i skyddad natur. De trycker även på att konflikter mellan olika aktivitetsgrupper aldrig kommer försvinna helt, oavsett vilka åtgärder som sätts in. Däremot föreslår de att ett sätt att minska på rekreativkonflikter är att förvaltaren lyssnar och till viss del agerar efter vad besökare har att säga. Knopp & Tyger (1973) och Vittersø et al. (2004) visar att det under en längre tid har varit ett känt problem att skoter- och skidåkare inte alltid kommer överens, och att dessa två grupper ständigt försöker hindra den andra gruppen från att uppleva en konfliktlös rekreation. Vittersø et al. (2004) menar även att det räcker med att en skidåkare möter en snöskoter under vistelsen, för att skidåkaren ska uppleva det som något negativt.

Tumes (2007) menar att när rekreativvärden förändras, så förändras även sättet att uppleva avkoppling i naturen. Idag sätts den traditionella naturupplevelsen, som vandring, åt sidan för att göra rum åt nya aktiviteter. Dessa aktiviteter kan vara cykling, terrängkörning och kite-flygning, vilka är helt nya aktiviteter som besökaren utför när denne vistas i naturen. Utöver dessa aktiviteter, har en ny typ av cykeltrend börjat växa, fat bikes. Monz & Kulmatiski (2016) trycker på att detta har blivit en populär ledaktivitet i USA. Fat bikes innebär att cykeln har bredare däck, vilket gör att användaren kan cykla på underlag som tidigare varit svårt, t.ex. snö eller mjukare mark. Detta gör att cykling nu blir en åretruntaktivitet, vilket även får implikationer vad gäller olika

typer av konflikter. Tumes (2007) påpekar att dessa typer av konflikter påverkar förvaltarnas arbete av lederna i ett specifikt område. Tilahun et al. (2007) framhäver att cyklister i USA, har ett antal krav på hur cykelleder borde vara utformade på olika platser för att vara anpassade till cykling, t.ex. i en stadskärna eller i perifera områden. Detta är något som Koemle & Morawetz (2016) också menar att österrikiska cyklister frågar efter, en bättre anpassning för cyklister. Vidare påpekar de att det ibland är svårt att möta denna typ av efterfrågan, vilket har fått konsekvensen att cyklisterna istället cyklar på leder som inte är ämnade för cykling, och ibland händer det även att cyklister använder leder som är förbjudna för cykelaktiviteter. Vilket har fått ytterligare konsekvenser i att cyklisterna orsakar konflikter med andra aktiviteter och verksamheter. Tumes (2007) menar att vandrare i Australien, generellt sett inte har något emot cyklister som cyklar på leder, men om cyklisterna däremot skulle använda leder som endast var ämnade för vandrare, så uppstod ett starkt irritationsmoment och även konflikt.

Svajda et al. (2015) lyfter konflikten som finns mellan olika aktiviteter som nyttjar leder å ena sidan, och naturskydd å andra sidan. De menar att turismen och ledutnyttjandet i Klippiga bergen, USA, ständigt ökar, vilket är något som medför ökat ledslitage, vilket innebär att leder i slutändan breddas. Breddade leder hotar inte bara säkerheten ställd till nyttjarens förfogande, utan även de incitament som tagits för att kunna skydda naturen. Då en led breddas, kan flora och fauna hamna i riskzonen för stora störningar, t.ex. kan en sällsynt floralokal trampas sönder. Detta är något som förvaltare av leder och skyddade områden försöker undvika genom att arbeta proaktivt på olika sätt. Om det finns indikationer på att ett område är utsatt för hårt slitage, så sätts olika typer av motåtgärder in för att åtgärda situationen. Wilson & Seney (1994) framhäver att olika aktiviteter som utförs på lederna, sliter olika mycket, vilket innebär att det för förvaltaren blir viktigt att kunna skilja olika aktivitets slitage från varandra. Genom att skilja på aktiviteternas olika slitage, kan förvaltaren arbeta på ett mer effektivt och proaktivt sätt, eftersom specifika åtgärder kan sättas in (Svajda et al., 2015).

Ledslitage är nära sammankopplat med ett ökat besöksstryck, något som ett flertal forskare har konstaterat, och som har kommit att bli ett internationellt erkänt problem, framförallt i områden med skyddad natur (exempelvis Wenjun et al., 2005). Mende & Newsome (2006) har registrerat en markant ökning i antalet besökare som kommer till naturskyddade områden, framförallt nationalparker. På grund av denna ökande trend av ledslitage i skyddade naturområden, vill Mende & Newsome (2006) framhäva att ledsystemet är extra viktigt att underhålla i framtiden, då lederna fungerar som den naturliga kopplingen mellan natur och besökare. Som Svajda et al. (2015) påpekar, är det viktigt att arbeta proaktivt, men ibland hjälper det inte alltid att vara uppmärksam på eventuella trender, eftersom förändringen i området kan bero på väderaspekter. Svajda et al. (2015) menar att förvaltaren måste vara öppen för kreativa lösningar som kan underlätta förvaltningsarbetet. Däremot betonar de också att förvaltaren inte alltid kan ta de bästa åtgärderna som finns, eftersom de måste förhålla sig till de resurser som finns tillgängliga samt de lagar och regler som de ska följa. Wolf et al. (2012) menar att besöksräkning- och övervakning måste bli bättre. I och med en förbättring av

besöksräkningen, skulle förvaltarna kunna genomföra sina arbeten annorlunda, eftersom de skulle få en tydligare bild av var i området som besökare rör sig och även var slitaget borde vara som högst. De framhäver även att områden som är lättillgängliga med hjälp av infrastruktur har en högre andel besökare än områden som är svårare att ta sig till.

Även Santarém et al. (2015) betonar att leder skapar det naturliga mötet mellan natur och besökare, och att ledsystemen är viktiga eftersom dem underlättar kanalisering av besökarna. De menar att leder i vissa områden skulle kunna vara säsongsbetonade. Det vill säga under en del av året är leden öppen och under en annan del av året är leden stängd, samtidigt som vissa är öppna året om, detta p.g.a. hänsyn till flora och fauna. Till viss del finns detta redan, i svensk kontext, i och med sommar- och vinterleder, men under säsongerna skulle det kunna variera vilka leder som är öppna och stängda. Santarém et al. (2015) menar även att genom att ta hänsyn till säsong, så skulle det gå att anordna mer säsongsanpassade aktiviteter, och då skulle även förvaltningen av lederna underlättas, i och med att underhållet kan lämpas efter olika säsonger på ett sätt som inte funnits tidigare (se även Svajda et al., 2015).

Fernandes (2016) menar att klimatförändringar kan komma att vara en påverkande faktor till ett ökat ledslitage i framtiden. Genom ökad nederbörd och högre temperatur, kan ett godtagbart underhåll av leder vara svårare att uppnå, speciellt i kombination med nyttjarslitage. Detta eftersom ett förändrat klimat kan försvåra förvaltningsarbetet. Fernandes (2016) menar att ledförvaltare kommer vara tvungna att börja kalkylera in risken för slitage pådrivna av klimatförändringar, t.ex. vattensamlingar på leder till följd av kraftiga regn. Klimatförändringar är oroligt komplexa och svåra att beräkna, dessutom drabbas områden på olika sätt, vilket gör att en specifik åtgärd troligtvis bara kan användas till ett specifikt område.

5.2 Skyddad natur, social marginalisering och samförvaltning i praktiken

Genom att undersöka relevant forskning om skyddad natur, social marginalisering, och praktiska exempel på samförvaltning, kan detta arbete skapa en djupare förståelse för problematiken som finns i tidigare och nutida förvaltning av skyddade naturområden.

Reinius & Fredman (2007) poängterar att typen av naturskydd i ett globalt perspektiv, spelar stor roll för antalet besökare som kommer till ett område. Deras slutsats argumenterar för att *nationalpark* är det naturskydd som lockar flest människor på en internationell skala, i en jämförelse med *världsarvsområde* och *biosfärområde*. Däremot framhåller de att denna typ av naturskyddsmärkning spelar mindre roll i en svensk kontext, och de menar att detta beror på allemansrätten. De framhäver att tack vare allemansrätten, är inte det svenska folket beroende av att besöka olika skyddade naturområden för att komma ut och uppleva naturen. Dahlberg et al. (2010) påpekar att allemansrätten är en av de viktigaste aspekterna till varför en del av den svenska befolkningen är motvillig till bildandet av nya nationalparker. Vid införandet av en nationalpark, försvinner vissa delar av allemansrätten.

Sättet att förvalta ett skyddat område är även det något som har kommit att bli en allt viktigare fråga. Idag är svenska skyddade naturområden och dess ledssystem förvaltade

av staten. Däremot för Zachrisson (2008) i sin artikel fram siffror på att en stor del av de som deltog i Zachrissons (2008) enkätundersökning hellre vill se att skyddade områden ska styras genom samförvaltning eller självförvaltning. I båda av dessa scenarier används kunskap från olika samhällsnivåer, och det som anses vara viktigast är att den lokala befolkningen får vara med och påverka. Enligt Poirier & Ostergren (2002) kommer kraven på lokalbefolkningens medverkan från de historiska exkluderade som tidigare varit associerade med etablerandet och bildandet av skyddade naturområden. Ända sedan skyddade naturområden började bildas har minoritetsgrupper blivit bortflyttade från områden som har varit deras hem. Ytterligare en aspekt som nationalparksgrundare förr bortsåg från, var att lokalt boende individer har en mycket större kännedom om området än en person som sällan varit där, något som Zachrisson (2010) också påpekar. Poirier & Ostergren (2002) menar att fenomenet med social marginalisering har förbättrats med tiden. Idag visas mer och mer hänsyn gentemot tidigare exkluderade folkgrupper, något som nu även märks av vid bildande av skyddade områden idag. Dahlberg et al. (2010) understryker också detta faktum med förbättrade villkor vid grundandet av nya nationalparker, exempelvis blir det allt vanligare att människor får bo kvar inom nationalparkens gränser.

I Sverige finns det idag försök till att etablera samförvaltning för skyddade naturområden, t.ex. Fulufjällets nationalpark och Lapponia världsarvsområde. Hovik et al. (2010) undersöker dessa två skyddade naturområden. De kommer fram till att samförvaltning är något som är svårt att behålla om det inte kontinuerligt underhålls. De framhåller även att det alltid måste finnas en tanke med att fortsätta arbeta för att behålla samförvaltningen på en nivå där samtliga berörda aktörer får vara med och förvalta, påverka och ta beslut. Hongslo et al. (2016) menar att det i dagsläget finns en internationell trend med att involvera det lokala samhället mer och mer när det gäller skyddad natur. Oavsett tankarna som finns bakom ett beslut att föra in en mer lokal-förankrad förvaltning, måste besluten och åtgärderna alltid anpassas efter det aktuella området och landet som det gäller.

6. Resultat

I detta kapitel presenteras den insamlade empirin. Material från intervjuer, diskussionsgrupper och enkätsvaren har analyserats utifrån arbetets syfte och frågeställningar, och vid analysen har centrala teman valts ut. Dessa teman är *uppfattning om leder, förvaltning och ledslitage, konflikter* samt *tankar om vägen framåt*. Avsnitten är främst baserade på intervjuer, där materialet från enkätsvaren och diskussionsgrupperna fungerar som komplement till intervjuerna. Det bör återigen påpekas att enkätundersökningen samt dialogforumet har genomförts med respondenter från gruppen *Gränsfjällen Sylarna i samverkan*, vilket innebär att detta material till viss del berör ett annat område än Vålådalens naturreservat.

6.1 Uppfattning om leder

I detta avsnitt utreds vad respondenterna anser att en led är för något. Vilka olika attribut som respondenterna tilldelar leder och hur de nyttjas. Det är av vikt att förstå hur de olika intressegrupperna och aktörerna tänker kring och uppfattar leder, eftersom

det kan antas påverka sättet som de diskuterar leder på. Vad en led är och vad dess syfte är, är centrala aspekter för att kunna närma sig ett framtida samarbete mellan aktörerna vad gäller ledsystemet och dess förvaltning. Genom att visa på likheter och olikheter i definition och förståelse, borde ett framtida arbete underlättas eftersom aktörerna då vet vilken grund andra aktörer står på.

I intervjuerna och diskussionsgrupperna var det absolut vanligaste svaret på vad en led är, att den är skapad av människan vid en tidpunkt i historien. Flera av diskussionsgrupperna vidareutvecklade detta och sade att en led är skapad av människan, för mänskligt nyttjande. Diskussionsgrupperna, enkätsvaren och några intervjurespondenter⁷ framförde att leden från början kan ha varit en djurstig som människan sedan började använda för att ta sig mellan punkt A till punkt B. Det kan även ha varit en förbindelse som människan valde att använda, då det var den snabbaste rutten mellan två platser, i det fallet innehar leden ett högt historiskt värde, eftersom leden var ett viktigt verktyg för människan att färdas genom landskapet. För vissa respondenter är leder markerade gångstigar som inte nödvändigtvis måste vara markerade leder, som har en början och ett slut. Dessa gångstigar är tänkta att de ska användas av människan genom olika aktiviteter, som t.ex. vandring eller cykling (exempelvis Ågren, muntlig kommunikation⁸, 2016; Pottinen, muntl. komm., 2016). Medan lederna för andra respondenter, t.ex. Olofsson, H. (muntl. komm., 2016), kan innebära något som medför en komplexitet i form av konflikter beroende på hur de sköts och förvaltas. Samtidigt fanns det dem som menade att man inte kan se på leder som separata delar, eftersom leden är en del av en helhet i hur ett landskap fungerar. Det går alltså inte att undersöka enskilda aspekter eftersom man då missar helheten (Nordfjell, muntl. komm., 2016). Samtliga medverkande i studien menade att det idag finns olika typer av leder, de vanligaste är de markerade sommar- och vinterlederna, samt skoterleder.

Vidare framhävde flera respondenter, de olika diskussionsgrupperna och enkätsvaren, att leder kan ha olika syften för olika individer och aktiviteter. Vissa leder kanske bara är en färdväg, ett vägval till ett visst mål eller upplevelse, medan andra uppfattar en led som det faktiska målet eller upplevelsen. Naturumföreståndaren Ola Fransson (muntl. komm., 2016) förklarade att det framförallt finns två typer av leder, som han ser det. Å ena sidan finns det transportleder som går till bestämda mål, exempelvis mellan turiststugor, och å andra sidan finns det utflyktsleder och naturstigar som i sig kan vara målet med en utflykt, t.ex. Blanktjärnsrundan som är en naturskön ledslinga i naturreservatet. Lederna kan även tjäna syftet att skapa högre säkerhet och trygghet, eftersom lederna tydligt visar var besökare kan gå och tillslut kommer hamna. De flesta (markerade) leder har en genomtänkt dragning, vilket gör att de (oftast) inte går genom områden som inte är anpassade för mänsklig aktivitet. Det kan till exempel gälla områden med en känslig flora/fauna, eller områden som utgör en säkerhetsrisk (Naturumföreståndaren Fransson, muntl. komm., 2016). Respondenterna och diskussionsgrupperna menade att det finns en säkerhet och trygghet i att aktörer som har fjället som arbetsplats vet var

⁷ Intervjurespondenter kommer även refereras som *respondenter*.

⁸ Hädan efter används *muntl. komm.*

leder och besökare finns (t.ex. renskötare, naturbevakare och fjällräddare). Renskötaren Nicklas Johansson (muntl. komm., 2016) ansåg t.ex. att det underlättar renskötarens arbete i att veta var leder går, eftersom det då går att beräkna hur han ska röra sig genom landskapet för att undvika lederna. Enligt Annica Ideström (muntl. komm., 2016) använder ca. 95 % av besökarna lederna när de vistas i Vålådalens naturreservat, vilket förenklar arbetet något för de verksamma i området.

Enkätsvaren och diskussionsgrupperna, samt en del respondenter menade att leder i de flesta fall även syftar till att kanalisera människor från vissa områden, och till andra. Exempelvis kan områden med känslig flora/fauna undvikas med hjälp av en genomtänkt dragen led och på så sätt kan leder minska slitage och störningar i omkringliggande områden, och ur den aspekten är lederna viktiga ur naturvårdssynpunkt (Kjellström, muntl. komm., 2016; Winbom, muntl. komm., 2016). Ideström (muntl. komm., 2016) menade att detta innebär att vissa leder är stängda under den period på året när det är som mest känsligt för t.ex. fjällugglan, och när det är mindre känsligt kan leden öppnas upp för besökare igen.

Vi har häckning av fjälluggla, vi har falk av olika slag, ja, men kanske vissa platser är under korta delar av året, eller ibland längre, avstängda för besök och sen öppnar man upp [lederna] när det inte är lika känsligt. Det är ett sätt att hantera det, [genom] kanalisering och zonerings (Ideström, muntl. komm., 2016).

Enligt diskussionsgrupperna kan leden även visa besökaren till områden som kan ha ett stort turistiskt värde, som besökaren kanske inte hade kommit till utan en led. Dessutom skapar lederna en större tillgänglighet av det natur- och kulturlandskap som den går igenom, vilket både kan ses som en för- och nackdel. Fördelen är att besökarna får ett större utbud av leder och områden att vistas i, medan nackdelen är att området blir mer tillgängligt i den bemärkelsen att landskapet blir starkt påverkat av mänsklig aktivitet vilket kan leda till slitage och störningar för den flora/fauna som finns i området. Olika typer av leder, exempelvis skid-, cykel-, och vandringsleder, kan även gynna folkhälsa och -bildning, då fler personer lättare kan ta sig ut i naturen och via informationsskyltar inhämta ny kunskap och på så sätt föra kunskapen vidare. Helena & Per-Åke Pottinen (muntl. komm., 2016) menade att leder är en viktig och bra utgångspunkt att starta för människor som inte är vana att vistas i naturen.

6.2 Förvaltning och ledslitage

I detta avsnitt kommer tankar och åsikter presenteras om vad som menas med förvaltning, hur den sker idag, vad som fungerar och inte fungerar, och om det är något som behöver förbättras vad gäller förvaltning. Detta tema är centralt för studiens syfte och var en viktig punkt i samtlig datainsamling. I detta avsnitt kommer åsikter om dagens ledförvaltning och slitage att utredas, för att i avsnitt 6.4 fokusera mer på framtiden. Dessa två delar finns även med i avsnitt 6.3 som behandlar konflikter, men där är fokus på konflikter.

När det kommer till förvaltningen av ledssystemet i hela Sylarnaområdet, så menade diskussionsgrupperna och enkätsvaren att det finns olika sätt att förvalta lederna,

beroende på om det är det svenska eller norska systemet som granskas. De två länderna har olika ansvarsfördelning, vilket i slutändan påverkar den fysiska förvaltningen och underhållet av ledssystemet. I flera av diskussionsgrupperna diskuterades skillnaderna mellan det svenska och det norska systemen. I Sverige ligger det statliga ledssystemet på statlig mark, lederna förvaltas av länsstyrelsen och Naturvårdsverket är huvudman. I vissa fall finns det privata aktörer som förvaltar leder på statlig mark. Genom samtliga insamlingsmoment framkom det att det svenska förvaltningssystemet ansågs bristfälligt, men att det skulle gå att förbättra. I Norge är det till största delen turistföreningarna som förvaltar lederna, och norsk ledförvaltning förlitar sig till stor del på dugnadsarbete (ideellt arbete utfört av gemene man) för att underhållet av lederna ska fungera. Detta innebär till viss del att den norska förvaltningen är beroende av att privatpersoner återkopplar till ansvarig förening om hur skicket på lederna är, för att underhållsarbetet ska fungera. Diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att det norska systemet är bättre än det svenska, men svårigheten med det norska systemet vilar till stor del på att privatpersoner aktivt ska återkoppla till förvaltaren.

I Sveriges fall är finansieringsfrågan en nyckelfaktor för hur förvaltningen och underhållet ska klara av att hålla en godkänd minimistandard på lederna, och som det ser ut idag hålls inte den standarden. Eva Näsman (muntl. komm., 2016) och Erik Hellberg Meschaks (muntl. komm., 2016) förklarade att den statliga ledförvaltningen lider av en stor underhållsskuld⁹, som hela tiden ökar på grund på av ökande besöksantal och slitage. Detta innebär att underhållsarbetet även det måste öka varje år, vilket det inte gör. Normalt fördelar Naturvårdsverket ut 15 mkr till länsstyrelserna för att kunna underhålla lederna, men under 2015 tilldelades länsstyrelserna ytterligare 15 mkr. Det vill säga ekonomiska resurser som var öronmärkta för just ledförvaltning. Ledförvaltningen i de svenska fjällen kommer fortsätta att få ytterligare tillskott av öronmärkta ekonomiska resurser under en tid framöver (under hur lång period specificerades inte av respondenterna). Näsman (muntl. komm., 2016) och Hellberg Meschaks (muntl. komm., 2016) menade att dessa pengar är till för att lederna i den svenska fjällkedjan ska rustas upp till någon form av grundstandard, men vad denna grundstandard innebär specificerades inte av varken Naturvårdsverket eller länsstyrelsen.

Enligt norrmännen som deltog i diskussionerna, fungerar dugnadssystemet, vilket underlättar den ekonomiska situationen för den norska staten. Niklas Winbom (muntl. komm., 2016) förklarade att STF har försökt flagga för att det svenska förvaltningssystemet för leder borde införa dugnad. Han poängterar att STF som förening har ca. 245.000 medlemmar och av dessa är ca. 45.000 genuint fjällintresserade. Detta innebär att om STF skulle grunda ett sådant system, så skulle det underlätta arbetet för de naturbevakare som arbetar i Vålådalens naturreservat och även i de omkringliggande

⁹ Den underhållsskuld som det statliga ledssystemet har i den svenska fjällkedjan innebär att det krävs drygt 100 mkr för att nå en grundstandard på ledssystemet i fjällkedjan. Skulden ökar årligen p.g.a. ett ökat slitage samtidigt som resurserna ligger kvar på samma (låga) nivå (Hellberg Meschaks. Muntl. komm., 2016; Naturvårdsverket, 2014).

områdena. Genom att anamma ett system med ideellt arbete, skulle den finansiella och personella situationen underlättas, menade Winbom (muntl. komm., 2016).

Ytterligare en tanke som dryftades i diskussionsgrupperna gällande finansiering av ledunderhåll i regionen, var att bildandet av en nationalpark skulle kunna generera mer resurser till ledförvaltningen. Detta var något som diskussionsgrupperna och enkätsvaren framhävde, eftersom det finns ett annat regelverk och mer resurser att tillgå om ett område är skyddat som en nationalpark än som ett naturreservat. De diskuterade även vem som skulle kunna vara förvaltare för lederna i en eventuell nationalpark, och flera som deltog i diskussionerna och enkätsvaren menade att det i en sådan situation borde vara Naturvårdsverket som i framtiden tar över förvaltningen från länsstyrelsen. Det lades även fram olika varianter på vilka resten av förvaltarna skulle kunna vara, vilket skulle kunna liknas med en typ av förvaltningsgrupp. Vidare lyfte diskussionsgrupperna att det finns åsikter hos allmänheten vad gäller en framtida ledförvaltning och hur denna borde vara uppbyggd. De menade att det anses att det borde vara länsstyrelsen tillsammans med samebyarna som i framtiden ska förvalta lederna i området (hur många sådana åsikter som finns är för detta arbete oklart, och vidare forskning behövs därför gällande detta). Å andra sidan fördes det fram åsikter i enkätsvaren och diskussionsgrupperna som var emot att en sameby eller STF skulle få vara med och förvalta lederna som *ensam* lokal aktör. Man såg hellre att ansvaret borde delas upp mellan ett flertal olika lokala aktörer, detta för att kunna få ett mer holistiskt synsätt och kunna hantera problem och framtida frågor på ett effektivare sätt och utifrån olika perspektiv. På så sätt menade kan fler grupper få sina intressen hörda.

I några intervjuer och diskussionsgrupper förklarades det att i Vålådalsområdet är det både länsstyrelsen och Södra Årefjällen Turism ekonomisk förening (SÅT) som förvaltar lederna (exempelvis Fransson, muntl. komm., 2016; Ågren, muntl. komm., 2016). Länsstyrelsen förvaltar det statliga ledsystemet och SÅT förvaltar eventleder, som Årefjällsloppet/Fjällmaratonleden vilken går över Ottfjället. Flera av dessa eventleder återanvänds i event och som vanliga markerade leder, och ibland sammankopplar dessa med det statliga ledsystemet. Jonas Ågren (muntl. komm., 2016), som bl.a. är ordförande i SÅT, förklarade att de får en summa pengar från länsstyrelsen så att de kan förvalta vissa leder som ligger i området kring Vålådalen och Åre. Rouna Burman (muntl. komm., 2016) och Ågren (muntl. komm., 2016) påpekade även att det finns fler privata aktörer än bara SÅT, som underhåller leder i området med finansiellt stöd från länsstyrelsen (vilka dessa var specificerades inte).

Deltagarna i diskussionsgrupperna och Pottinen (muntl. komm., 2016) menade att Fjällmaratonleden är en led som sköts på bra sätt, men att det kan medföra problematik om en privat aktör ska ta på sig ett större ansvar när det gäller ledförvaltning. Något som även framgick i enkätsvar och intervjuer (Winbom, muntl. komm., 2016; Idestrom, muntl. komm., 2016). Pottinen (muntl. komm., 2016), diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att problematiken med privata förvaltningsaktörer ligger i att det skulle kunna leda till att vissa leder blir högre prioriterade än andra, eller att underhållet sköts så länge föreningen har finansiella resurser, och när de ekonomiska resurserna tar

slut så kommer även underhållet av lederna upphöra, alternativt bli sämre. Vilket även antydde i intervjun med bl.a. Winbom (muntl. komm., 2016). Däremot har ledsystemet fått utstå ett högt slitage med lite resurser även under statlig förvaltning (Sundbäck, muntl. komm., 2016), vilket innebär att förvaltningen behöver förändras och förbättras för att underhållet ska kunna hanteras på ett bättre och mer effektivt sätt (Fransson, muntl. komm., 2016; Kjellström, muntl. komm., 2016).

I diskussionsgrupperna talades det kring att det inte finns någon långsiktig eller överskådlig plan för hur eventleder ska skötas och grupperna menade att det inte är en förvaltning som är hållbar i det långa loppet. Detta var även något som flera respondenter framhävde, då dagens samhälle uppfattas som kortsiktigt, vad gäller de politiska beslut som tas. Utöver kortsiktiga planer, menade Ulf Olofsson (muntl. komm., 2016) att flera olika förvaltare i ett begränsat område skapar förvirring hos besökarna, något som även påverkar de som är verksamma inom området. Denna förvirring grundar sig i att besökare och aktörer inte vet till vem de ska vända sig till med frågor och klagomål. Winbom (muntl. komm., 2016) och Sandström (muntl. komm., 2016) förklarade hur STF har fått ta emot klagomål vad gäller leders sick, istället för att klagomålen kommer till länsstyrelsen. Olofsson (muntl. komm., 2016) påpekade att situationen i Vålådalens naturreservat är "lite väl avancerad" med alla olika typer av förvaltare. Även Idestrom (muntl. komm., 2016) antydde att ledsystemet i Vålådalområdet är uppdelat på ett sådant sätt som skapar förvirring för aktörer som vistas i området.

Majoriteten av de som medverkade i diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att det idag framförallt är vinterledningens förvaltning och underhåll som fungerar, medan sommarledningens underhåll och förvaltning fungerar sämre av olika anledningar, t.ex. finns det flera aktiviteter orsakar slitage under sommarsäsongen, t.ex. cykling (exempelvis Hellberg Meschaks, muntl. komm., 2016). Även om sommarledningarna anses vara i sämre skick, ville flera respondenter, diskussionsgrupper och enkätsvar framhäva det cykelprojekt som nu pågår i Vålådalen. Där en utredning görs för att se över möjligheten och behovet till att anlägga separata cykelleder i området. Olofsson, U. (muntl. komm., 2016) och Näsman (muntl. komm., 2016) menade att cykelledsprojektet är ett bra initiativ till en underlättad, framtida förvaltning, samt att det skulle kunna leda till en förbättring vad gäller konfliktsituationen, eftersom cyklisterna inte längre skulle behöva samsas på samma leder med andra aktiviteter. Samtidigt finns det åsikter om att naturen borde påverkas så lite som möjligt av människan, Christina Sandström (muntl. komm., 2016) menade detta, och förklarade vidare att mänsklig aktivitet i regionen har förändrat landskapet nog som det är och att man istället borde underhålla det som redan finns.

En fundering som samtliga respondenter framhävde, var att det krävs en stor upprustning av ledsystemet i området, både vad gäller Vålådalens naturreservat men även i Sylarnaområdet. Det behövs t.ex. en stor upprustning vad gäller ledslitage samt ledmarkering och skyltning (exempelvis Fransson, muntl. komm., 2016; Winbom, muntl. komm., 2016). Wictoria Wadman (muntl. komm., 2016) och Fransson (muntl. komm.,

2016) förklarade hur de på Naturum Vålådalen får ta emot kritik för hur lederna är underhållna, exempelvis när besökare har gått ner sig vid ett blött parti i naturen. Fransson (muntl. komm., 2016) menade att slitagefrågan har börjat ta mer och mer plats vid debatten om ledunderhåll och -förvaltning. Huvudfrågan hos flera av respondenterna som medverkade, låg i att förvaltningen måste förbättras avsevärt, men det behövs framförallt ekonomiska och personella resurser för att detta överhuvudtaget ska kunna realiserats (exempelvis Kjellström & Sundbäck, muntl. komm., 2016). Samtliga medverkande respondenter menade att det inte längre är hållbart att alla aktiviteter ska samsas på samma leder längre, eftersom slitaget och konflikterna hela tiden ökar.

Något som de medverkande var oense om, var om mängden nuvarande leder i Vålådalens naturreservat och Sylarnaområdet är godtagbart till antalet. Vissa respondenter i diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att det finns för många leder och att några leder därför borde stängas och att vissa leder borde dras om. De menade att detta skulle underlätta arbetet för vissa intressen, t.ex. för rennäring och naturvård, vilket även Reidar Nordfjell (muntl. komm., 2016) påpekade. Han förklarade hur rennäringen lider av det ökade antalet besökare, vilket orsakar stora störningar för rennäringen. Kjellström (muntl. komm., 2016) förklarade att fler besökare kommer till området om lederna underhålls på ett bra sätt, vilket kan orsaka störningar för andra verksamheter, t.ex. rennäring. Samtidigt påpekade han att dåligt underhållna leder skapar en säkerhetsrisk, både för besökaren och för andra verksamheter, eftersom man då inte längre kan vara säker på hur besökare rör sig i området. Dessutom är det viktigt att påpeka att det inte bara är den fysiska leden som måste underhållas, utan det gäller även skyltning, stugor och rastskydd som finns i dess anslutning (Sandström, muntl. komm., 2016).

Vidare menade den andra delen av respondenterna att det är bra att ha många leder, eftersom säsongsbetonad kanalisering och zonerings skulle vara lättare att genomföra. Till exempel skulle vissa områden kunna stängas av till fördel för exempelvis rennäring eller naturvård. Idestrom (muntl. komm., 2016) påpekade att;

[Genom] kanaliseringen [kan] man dra leder på ställen som leder till minst konflikt. Om vi tar t.ex. rennäringen kontra turism, [kan man] flytta om leder så att det inte stör renarna och rensköterna när det är som [allra] känsligast. Kanske [det] till och med [går att] stänga av vissa områden, och det kan ju handla om helt andra saker [än konflikten mellan turism och rennäring], om vi tar konflikten mellan besökare och naturvården, vi har jättekänsliga områden för fjällräv i de här trakterna, ja men [då] kanske [man] helt enkelt stänger av det här området. Man får inte vara här under en viss period på året när det är som allra, allra känsligast. [...] Kanske vissa platser under korta delar av året eller ibland längre [perioder är] avstängda för besök och senare öppnar man upp [dessa områden] när det inte är lika känsligt. Det är ett sätt att hantera det, alltså kanalisering och zonerings, särskilt om det blir ett högre besöksstryck (Idestrom, muntl. komm., 2016).

Näsman (muntl. komm., 2016) ansåg inte att det är för många leder, utan menade på, liksom diskussionsgrupperna, att ledsystemet i naturreservatet är genomtänkt och bidrar till

Han menade att det kommer bli svårt att upprätthålla både rennäring och besöksnäring i området i framtiden, och menade att det kan komma sluta med att endast en av dessa näringar kan få plats i området.

Fransson (muntl. komm., 2016) förklarade att samarbetet mellan olika aktörsgupper och förvaltningen av ledsystemet måste bli bättre. För blir det inte det kommer området i framtiden kanske förlora rennäringen helt, vilket vore en tragedi. Diskussionsgrupperna och enkätsvaren, liksom flera respondenter, t.ex. Burman (muntl. komm., 2016), Olofsson, H. (muntl. komm., 2016) och Olofsson, U. (muntl. komm., 2016), efterlyste en mer genomtänkt tillrättagning av lederna. De menade att det skulle gynna fler aktörer och underlätta underhållet eftersom en mer genomtänkt tillrättagning skulle kunna hjälpa till att sprida slitaget på ett jämnare sätt över området, samt underlätta för andra näringar. Dessutom skulle mer tillrättagda leder fungera som ett verktyg för att minska och/eller undvika konflikter mellan olika intressegrupper och aktiviteter. Självklart finns det leder som är tillrättagda och genomtänkta idag, men respondenterna menade på att detta måste förbättras.

En viktig aspekt i både intervjuer, diskussionsgrupper och enkätsvar var problemet med förvaltning, underhåll och förväntningar. Respondenterna menade att besökarna som kommer till området idag har annorlunda förväntningar än vad en besökare kunde ha för 10 år sedan. Idag ställs högre krav på bekvämlighet och lättillgänglig information, något som kanske inte prioriteras så högt inom förvaltningen hos länsstyrelsen. Utan detta kan till viss del tillgodogöras av STFs stugor och fjällstationer, samt SÅT's förvaltnings-system. Ideström (muntl. komm., 2016) menade att leden i dagsläget ses som en bekvämlighet, utan leden skulle inte besökaren kunna ta sig ut i landskapet på samma sätt som de idag gör. Leden och allt som finns i dess anslutning har, enligt henne, blivit ett krav för att vissa besökare ska ta sig till området. Respondenterna menade att besökaren tidigare nöjde sig med att det fanns en anlagd led som var markerad.

I diskussionsgrupperna resonerades det kring hur förvaltare ska och kan förhålla och anpassa sig till förväntningar som dessa (se stycket ovan), och de menade att detta är något som är svårt, eftersom förväntningar är högst subjektiva. Vilket kan visa sig i att en och samma led kan få både ris och ros, beroende på vad besökaren har förväntat sig uppleva. Diskussionsgrupperna menade att detta är något som måste diskuteras vidare framöver, hur en eventuell anpassning skulle kunna genomföras (anpassningar till förväntningar diskuteras mer i avsnitt 6.4). Ytterligare en aspekt som togs upp som är subjektiv, var definitionen av slitage. Respondenter, enkätsvar och diskussionsgrupper frågade sig vem det är som definierar när något är så pass slitet att det behöver (akut/-stort) underhåll. Vissa kanske vill besöka en led som är mindre påverkad av mänsklig aktivitet, t.ex. en smal led som har få spänger och större utmaningar. Medan andra besökare vill ha det så tillrättagat som möjligt och därför blir besvikna om någonting skulle uppfattas som slitet, t.ex. om spänger eller rastskydd skulle vara i dåligt skick, vilket Hellberg Meschaks (muntl. komm., 2016) bekräftade. Diskussionsgrupperna och enkätsvaren var eniga om att frågan om slitage är något som i framtiden måste diskuteras vidare i en potentiellt ny förvaltning.

6.3 Konflikter

I detta avsnitt behandlas frågor som rör konflikter kopplade specifikt till leder. Utöver de konflikter som behandlas i detta arbete bör det påpekas att det sannolikt finns fler konflikter i området som inte behandlas i detta arbete, där vissa av konflikterna kanske är kopplade till leder, medan andra inte är det. Konflikterna rör olika aktörsgrupper och i vissa fall finns det även förslag på åtgärder som skulle kunna implementeras för att undvika eller minska konflikterna i fråga.

Samtliga respondenter menade att det finns olika typer av konflikter, där vissa är mer problematiska än andra, vilket även diskussionsgrupperna och enkätsvaren konstaterade. En av de konflikter som diskuterades mest i diskussionsgrupperna var den som berör besökares förväntningar. Som det står i avsnitt 6.2, så är förväntningar högst subjektiva, och kan därför leda till olika typer av konflikter, beroende på vilka förväntningar som finns. Något som Ideström (muntl. komm., 2016) menade att upplevelsen och förväntningar är olika beroende på vad besökaren är ute efter. Några av diskussionsgrupperna tog upp frågan om hur förvaltningen av ledsystemet ska anpassa sig efter dessa olika förväntningar. De menade att p.g.a. att förväntningar är subjektiva, kan det bli problematiskt att anpassa ledsystemet efter olika förväntningar och behov. En besökare kanske ser en led som sliten och dålig, medan en annan besökare ser samma led som perfekt. Ett svar som gavs i enkäten gällande konflikter och leder lyder: ”Anläggning/tillgängliggörande kontra upplevelse av vildmark [...] Många besökare kontra upplevelsen av ensamhet och tysthet” (Anonym, webbenkät, 2016). Dessa (och många andra) olika förväntningar tävlar ständigt mot varandra, efter vad de olika besökarna vill uppleva, och olika förväntningar kan krocka med varandra.

En vidare aspekt som togs upp i gruppdiskussionerna och intervjuerna gällande leder och förväntningar, var att besökare i regionen inte vet vad de kan förvänta sig av en led när det gäller fysisk ansträngning. Hur lång en led är och genom vilken terräng leden går, är något som i dagsläget är oklart för personer som besöker både Vålådals naturreservat och Sylarnaområdet. Även om det går att söka upp denna information i kartor, menade Kjellström (muntl. komm., 2016) att besökare idag har sämre kunskap om hur karta och kompass ska och kan användas, än vad man hade tidigare. Genom diskussionsgrupperna, enkätsvaren och genomförda intervjuer framgick det att detta är en fråga som måste lösas i framtiden, vilket lättast görs genom att förvaltaren sätter upp skyltar med ledens avstånd och svårighetsgrad. Vad respondenterna menade när de pratade om svårighetsgrad var hur stor ansträngning det krävs för en specifik led. Till exempel kanske leden bara är 5 km lång men den går genom terräng som gör att leden kan vara svår att färdas på, jämför med t.ex. svårighetsgraden på slalombackar. Näsman (muntl. komm., 2016), förklarade att denna typ av skyltning är något som besökare har frågat efter i länsstyrelsens förvaltning, och detta eftersom SÅT skyltar sina leder på ett sätt där denna typ av information framgår. Vilket har resulterat i att besökare blir förvirrade eftersom det inte finns något gemensamt och enhetligt skyltsystem i området. Denna konflikt grundar sig i att besökare blir irriterade när de inte vet vad de kan förvänta sig, även om de kan få ut informationen genom att studera en karta. Detta i sig skapar vidare problem, något som Sundbäck (muntl. komm., 2016) och Hellberg

Meschaks (muntl. komm., 2016) menade att det finns ett stort behov av bättre skyltning och information. Vilket ä skulle underlätta besökarens vistelse i landskapet. Därutöver menade de att det även skulle underlätta arbetsbördan för Fjällräddningen, då besökarna får en chans att förstå vad som krävs innan de ger sig ut på lederna i området.

Ytterligare en central konflikt som diskuterades av respondenter, i diskussioner och enkätsvaren var skicket på lederna. Idag är skicket på lederna av varierande karaktär, några sköts bra, medan andra är i dåligt skick. I diskussionsgrupperna diskuterade man kring en anledning till det varierande skicket beror på att det inte finns någon tydlig definition på vad det lägsta accepterade skicket på lederna ska vara. Burman (muntl. komm., 2016) och Näsman (muntl. komm., 2016) bekräftade att det inte finns någon gemensam ledstandard för Vålådalens naturreservat, samt att de pengar som länsstyrelsen nu har fått ska gå till att etablera en form av grundstandard, vilket de hoppas på ska göra det lättare att få ett enhetligt skick på ledsystemet i området, eftersom det då finns någonting att jämföra ledernas skick med. Diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att det faktum att området inte har någon gemensam ledstandard gör att det blir svårare för olika förvaltare att hålla ledernas skick på en stabil nivå i Vålådalens naturreservat och Sylarnaområdet. Bristen på en grundstandard gör det även svårare för besökare att veta vad de ska förvänta sig, som sagt ovan.

Den aspekt som respondenterna och diskussionsgrupperna diskuterade mest, kopplat till skicket på lederna, var den underhållsskuld som idag finns för det statliga ledsystemet i fjällen. Även fast detta inte nödvändigtvis behöver ses som en djuprotad konflikt, är det en aspekt som har legat till grund för irritation inom och mellan flera aktörsgrupper. Ekonomiska och personella resurser saknas för att skicket på ledsystemet i området ska kunna klara av att hålla en jämn standard, och naturbevakarna Kjellström & Sundbäck (muntl. komm., 2016) känner att de inte längre klarar av att underhålla lederna på det sätt som besökare förväntar sig att de ska göra. Kjellström (muntl. komm., 2016) berättade under intervjun att ”ju högre standard du har på lederna, desto högre standard förväntar sig folk att [alla] lederna ska ha. Så ju mer jobb vi lägger ner här, desto mer jobb förväntar sig folk ska vara gjort [på lederna]”, vilket innebär att det är svårt att ta sig ur underhållsskulden. Vidare påpekade diskussionsgrupperna att vissa leder används mer flitigt och prioriteras därför högre när det kommer till underhållsfrågan, vilket även Burman (muntl. komm., 2016) konstaterade. Om då besökare skulle mena att förvaltarna har prioriterat lederna på ett felaktigt sätt, kan det även där finnas grund till konflikt.

I intervjuerna, diskussionsgrupperna och enkätsvaren framgick det även att fjällbesökaren i dagens samhälle har högre krav på bekvämligheter kopplade till lederna. Fjällstationsägaren Ågren (muntl. komm., 2016) förklarade att turister som kommer till Vålådalen söker efter ett bra boende, där de kan äta och dricka gott efter att ha genomfört olika dagsaktiviteter, som kortare vandringsturer. Han, och andra respondenter (exempelvis Sandström muntl. komm., 2016), menade att det har skett en förändring de senaste 10 åren. Förr packades ryggsäcken till bredden och man var borta en vecka, men idag har besökaren inte längre tid med det, idag är de borta över en långhelg eller fem

dagar. Platschefen på Storulvåns fjällstations, Sandström (muntl. komm., 2016), sade att mat och boende är det centrala för STF i regionen, men att det finns en gräns för hur mycket människan kan/ska påverka och ändra naturen, hon menade att det är bättre att ta hand om det som redan finns i området, än att fortsätta förändra det efter människans behov.

Vidare framhävde respondenterna, diskussionsgrupperna och enkätsvaren att det ökade besöksstrycket tillsammans med nya typer av aktiviteter har lett till konflikter som inte har funnits tidigare. Idag finns det två relativt nya trender inom ledaktiviteter som har ökat explosionsartat de senaste fem åren inom området, och dessa är cykling och löpning (Wadman, muntl. komm., 2016). Johansson (muntl. komm., 2016) menade att dessa typer av aktiviteter till stora delar följer gruppsytryck i sociala medier, då en person ser att en bekant har cyklat eller sprungit i t.ex. Vålådalen, så vill även denna person göra det. Spridning av bilder och information via sociala medier gör att fler och fler får upp ögonen för områdets nya aktiviteter. Då det inte finns några separata leder för olika aktiviteter, så måste aktiviteterna samsas på samma leder, något som enligt Olofsson, H. (muntl. komm., 2016) inte fungerar i dagsläget. Enligt honom kommer området behöva ha separata cykelleder, och framförallt om trenden med fjällcykling ökar. Han menade även att det kanske inte ens behöver anläggas helt nya cykelleder, utan han ser snarare att gamla transportvägar öppnas upp, detta då cyklister och vandrare har olika upplevelsemål. Det kan t.ex. handla om gamla militära transportvägar. Vandrare är mer ute efter naturupplevelsen, medan cyklisternas mål är själva cykelturen. Även Fransson (muntl. komm., 2016) framhävde att inte alla cyklister är ute efter naturupplevelser, utan snarare den fysiska ansträngningen, och han menade att det vore bra att ha leder att hänvisa till där fysisk ansträngning är i fokus snarare än ett vackert landskap. Johansson (muntl. komm., 2016) menade att det därutöver finns ett stort behov av att reglera cyklingen på något sätt, men han tror att det kommer bli mycket svårt eftersom Allemansrätten tillåter cykling i naturen. Han påpekade att det idag inte finns några incitament i lagar och regler som på något sätt kan hjälpa till att minska cyklingen, något som gör honom frustrerad.

Samtliga respondenter, gruppdiskussioner och enkätsvar menade att konflikter mellan olika aktiviteter som genomförs på lederna hela tiden ökar. Sandström (muntl. komm., 2016) förklarade hur vandrare påstår att cyklister och löpare förstör naturupplevelsen, och vandrarna är även förargade på att dessa två aktiviteter kan orsaka fysisk skada om de inte tar sig fram mer försiktigt. Av denna anledning har cykelledsprojektet som genomförs i Vålådalen börjat fundera på att ta fram någon typ av spelregler, eller ledvett, för hur besökare ska bete sig på lederna (Olofsson, U., muntl. komm., 2016). Respondenterna, diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att om vett och etikett för leder skulle finnas, så skulle färre konflikter inträffa mellan de olika lednyttjarna, t.ex. kan dessa spelregler innebära på vilken sida man färdas åt i en viss riktning, eller vem som har företräde på spänger.

Leder som redan överutnyttjas p.g.a. det ökade besöksstrycket, behöver idag tåla slitaget från två nya, slitande aktiviteter; cykling och löpning (t.ex. Wadman, muntl. komm.,

2016). Det är även något som kan resultera i en konflikt mellan ledaktiviteter och ledförvaltning, för trots att besökarantalet och slitaget ökar, så ligger resurserna kvar på samma nivå som tidigare (Hellberg Meschaks, muntl. komm., 2016; Näsman, muntl. komm., 2016). Och ju fler som nyttjar lederna, desto större risk finns det för att lederna breddas och därför börjar hota känslig flora och fauna, vilket då blir en konflikt mellan naturvård och turism (diskussionsgrupper, 2016; Wadman, muntl. komm., 2016).

Enligt Pottinen (muntl. komm., 2016) är konflikten mellan skoter- och skidåkare mycket infekterad, och enligt dem har konflikten gått så långt att en del skoteråkare aktivt går in för att förstöra vissa skidspår. Däremot var Pottinen de enda som nämnde denna del av sagd konflikt. Pottinen förstår inte varför en del besökare inte kan visa hänsyn och respekt för andra grupper. För skulle alla grupper respektera varandra, så menade Pottinen (muntl. komm., 2016), att risken för konflikter troligtvis skulle minska. I och med det ökade besökstrycket, väcktes en fråga under dialogforumet och några av intervjuerna, om hur högt besökstaket är för regionen. Detta syftar till hur många besökare ett område kan ta in under en begränsad tidsperiod, innan det blir ohållbart utifrån ett socialt, miljömässigt och ekonomiskt perspektiv (Hellberg Meschaks, muntl. komm., 2016).

Samtliga intervjuer och diskussionsgrupper menade även att ett ökat besökstryck kan komma att leda till fler och större störningar för rennäringen och renarnas betesro, där t.ex. en vaja ("ren-mamma") kan bli så rädd att hon lämnar sin kalv som sedan kan dö. Respondenterna ansåg att detta är ett problem och en konflikt som måste hanteras snarast möjligt (Nordfjell, muntl. komm., 2016; Johansson, muntl. komm., 2016; Fransson, muntl. komm., 2016). Det måste sättas in åtgärder omedelbart, och respondenterna menade att det inte går att vänta på att andra ska ta beslut. Grupperna diskuterade hur besökstrycket antagligen kommer fortsätta öka under en tid framöver (ospecificerat hur lång period grupperna menade), något som gör det än viktigare att lösa problematiken som finns mellan renarnas betesro och friluftslivet.

Respondenterna, diskussionsgrupperna och enkätsvaren lyfte framförallt ett exempel på en ledgruppering som är problematisk ur ovanstående synpunkt; Jämtlandstriangeln. Denna leddragning går mellan STFs fjällstationer Storulvån, Sylarna och Blåhammaren. Något som samtliga aktörsgrupper var överens om, var att Jämtlandstriangeln är problematisk då den går Handölsdalen samebys sommarbetesmark. Vilket är något som renskötarna har märkt av, då renarna får genomlida stora störningar. Som det står i avsnitt 6.2, finns det tankar på att dra om denna ledsträckning, men det finns fortfarande inget konkret. Utöver konflikten med att besöksnäringen stör rennäringen p.g.a. ogenomtänkt leddragning, så menade bl.a. Sundbäck (muntl. komm., 2016) och Burman (muntl. komm., 2016) att besökare även orsakar stor störning på renarnas betesro då besökarnas kunskap om fjällen har försämrats. Besökare är idag inte medvetna om att de inte får störa en ren genom att t.ex. närma sig en hjord för att fotografera. Därutöver är många besökare omedvetna om, eller struntar i, att det är förbjudet att ha sin hund okopplad på renbetesfjäll, vilket innebär en stor störning.

Från respondenter, diskussionsgrupper och enkätsvaren framgick det att flera respondenter tycker att det är viktigt att framhäva de konflikter som kan kopplas till leder, men att det är minst lika viktigt att påpeka ledernas roll för att undvika konflikter. Näsman (muntl. komm., 2016) påpekade att länsstyrelsen arbetar med olika leddragningar, t.ex. cykelledsprojektet och kortare leder. Detta för att försöka undvika konflikter av olika slag, och det är därför viktigt att se leder som ett kanalisering verktyg som kan guida besökare i landskapet. I diskussionsgrupperna menade de medverkande att genomtänkta leder skulle kunna underlätta rennäringens och naturvårdens situation, eftersom kanalisering och zonerings kan genomföras på ett effektivare sätt. Dessutom menade respondenterna att om mer lättillgänglig information hade funnits i anknytning till lederna i området, så hade troligtvis färre konflikter mellan olika aktörer inträffat (Ideström, muntl. komm., 2016). Till exempel menade diskussionsgrupperna att om tydligare och mer lättillgänglig information om koppel-tvång hade funnits, så hade färre störningar inträffat mellan besökare och renar/-renskötare. Samma problem finns mellan naturvård och besökare när det kommer till känsliga områden i landskapet, att besökare behöver ha mer och lättillgänglig information (Kjellström, muntl. komm., 2016).

Lederna är till för flera intressegrupper, inte bara en enda, vilket innebär att samtliga aktörsgrupper borde kunna samsas och samarbeta inom ett begränsat område på ett sätt som gynnar alla, det menade de medverkande från samtliga insamlingsmetoder. Diskussionsgrupperna menade att genom att ta hänsyn till alla verksamheter, intressen och individer som är verksamma i området, kan ett tydligare samarbete och en effektivare förvaltning påbörjas. Detta eftersom varje grupp ställer olika krav och mål på leden och genom en ömsesidig hänsyn och förståelse skulle de olika aktörsgrupperna kunna arbeta för att minska antalet konflikter och arbeta mot gemensamma mål, påpekade bl.a. Ågren (muntl. komm., 2016). I diskussionsgrupperna talade man om att det dessvärre verkar vara svårt att nå beslut i olika ärenden, även fast det ofta finns en samstämmighet mellan aktörsgrupperna, och respondenterna frågade sig varför det är så. Hur kommer det sig att de inte kommer framåt, även fast alla vill det?

De medverkande i diskussionsgrupperna menade att samtliga aktörsgrupper var överens om att lederna i området är underprioriterade och slitna, men att inget verkar göras åt detta, och det största hindret i denna fråga handlar om bristen på resurser. En annan anledning till att det kan vara svårt att åtgärda problemen på ett konkret sätt, kan vara för att det finns många förutfattade meningar och missförstånd mellan aktörerna i området. Dessa missförstånd kan göra att aktörerna inte gärna samarbetar med en aktör som man tror är emot en själv. Detta kan t.ex. gälla mellan cykelindustrin och naturvården, eller rennäringen och turistnäringen¹⁰. Dessutom pekade enkätsvaren åt att det finns många aktörer som tycker att en mer lokalt förankrad förvaltning och ansvarsfördelning borde införas när det kommer till lederna i området (läs mer om detta i

¹⁰ Detta kommer från vad författaren uppfattade under insamlingsperioden. Det är alltså inget som författaren specifikt har frågat efter, utan det är något som har yttrat sig genom hur aktörer har valt att prata om andra aktörer. Författaren har valt att inte använda citat eller utmärkande information för att inte peka ut någon som medverkat i arbetet.

avsnitt 6.4). Diskussionsgrupperna och enkätsvaren menade att frågorna om finansiering och underhåll skulle kunna lösas på mer än ett sätt. Genom att arbeta för att minska konflikter i Sylarnaområdet, så menade respondenterna att kommunikation och informationsspridning behöver förbättras, vilket anses vara det bästa verktyget för att undvika konflikter mellan aktörerna (Pottinen, muntl. komm., 2016; Fransson, muntl. komm., 2016).

En viktig del i frågan om konflikter och leder, var om det verkligen går att tala om *konflikter* i området. Detta var en fundering som fördes fram både under ett par intervjuer, men även i diskussionsgrupperna och i enkätsvar. Går det verkligen att klassificera dessa olika typer av motsättningar som konflikter, borde man inte tala om irritationsmoment eller meningsskiljaktigheter istället? Eftersom att tala om konflikter kan göra problemen större än vad de egentligen är, det menade bl.a. Winbom (muntl. komm., 2016). Vidare menade han och flera av diskussionsgrupperna att problematiken blir förstörd på ett sätt som kanske inte är i proportion med det ursprungliga problemet. Något som indirekt togs upp i diskussionsgrupperna var om detta synsätt i sig skulle kunna skapa konflikter, alltså att man inte kan se problematiken i området som konflikter. Genom att någon säger att ett problem inte är en konflikt och att man bör tona ner problemet istället för att förstora det, så kan de som ser problemet som en konflikt känna sig ifrågasatta och underprioriterade (Nordfjell, muntl. komm., 2016; Fransson, muntl. komm., 2016).

Pottinen (muntl. komm., 2016) menade att det inte behöver uppstå konflikter om det finns en dialog mellan berörda aktörer, och om den ena aktören förklarar för den andra vad den vill göra så räcker oftast det. Däremot påpekade Pottinen (muntl. komm., 2016) att det idag tas större och större friheter i vad som görs, och steget med att föra en dialog mellan olika aktörer hoppas oftast över, vilket kan inleda konflikter. Därför vill de föra in mottot ”frihet under ansvar” i området. Även fast det är något som ingår i Allemansrätten, så menade de att det är någonting som måste framhåvas mer än det görs idag. Det går inte att göra som man själv tycker, eftersom det får konsekvenser för andra. Diskussionsgrupperna menade att konflikter som dessa, som grundar sig i avsaknaden av dialoger, kan undvikas med hjälp av en tydligare samverkan, där fokus ligger på kommunikation och problemlösning. De påpekade också att det behövs en samsyn på vad som menas med konflikt, eftersom en del talar om konflikt som en djup problematik, medan andra talar om meningsskiljaktigheter.

6.4 Tankar om vägen framåt

I detta avsnitt presenteras resultat som berör framtiden, och framförallt framtida förvaltning och användning av leder.

Det fanns flera tankar och åsikter om hur man borde gå till väga i framtiden, men det som respondenterna, diskussionsgrupperna och enkätsvaren var rörande överens om var att förvaltningen av lederna kommer behöva ändras. De menade att bättre samarbeten mellan aktörer och att en lokalt förankrad ledförvaltning kommer behövas, där aktörer från det lokala samhället involveras i processen. Anledningen till detta beror på att den statliga förvaltningen idag anses långsam och byråkratisk, något som gör hela

situationen mer infekterad och problematisk än vad den borde vara, eftersom vissa problem behöver åtgärdas snabbt. Detta bekräftades av flera respondenter, t.ex. Sandström (muntl. komm., 2016) och Hellberg Meschaks (muntl. komm., 2016). Winbom (muntl. komm., 2016) menade att en förening borde ta över ansvaret av ledförvaltningen, han framhävde dock att det inte behöver vara STF, utan det kan handla om en förening där flera av de lokala aktörerna arbetar tillsammans.

Respondenterna, diskussionsgrupperna och enkätsvaren ansåg alla att lokala aktörer måste bli involverade i förvaltningen av leder i området, samt att dialogen mellan olika intressegrupper måste förbättras. Det kan t.ex. handla om en dialog mellan naturbevakare och cykelverksamheter, eller mellan samebyar och turistverksamheter. Genom att involvera aktörer från olika nivåer i samhället, kan arbetet med administration och underhåll av leder förbättras, eftersom kunskap om det berörda området blir lättare att ta tillvara på. Medan kunskap om förvaltning och finansiering kommer från aktörer som har starkare koppling till statliga myndigheter (självkänt kan det även finnas goda kunskaper om det lokala på myndighetsnivå, och vice versa). Om fler aktörer involveras från olika delar av samhället, kan en bättre och tydligare helhetsbild av förvaltningsarbetet nås, då fler perspektiv involveras i förvaltningen, vilket kan resultera i mer nyanserade åtgärder (t.ex. Idestrom, muntl. komm., 2016; Olofsson, H., muntl. komm., 2016; Pottinen, muntl. komm., 2016).

Vidare menade diskussionsgrupperna och Winbom (muntl. komm., 2016) att det inte går att endast ha en eller ett fåtal lokala aktörer som deltar i förvaltningen av lederna, då detta skulle resultera i en ledning som mer eller mindre är vinklad mot den lokala aktörsgruppen som blir involverad i förvaltningen. Något som är viktigt att påpeka, som inte behandlades vidare mycket av medverkande respondenter, är att fler involverade aktörer inte nödvändigtvis behöver resultera i något positivt. Fler involverade aktörer innebär också att fler tankar och åsikter kommer behöva höras och tas i beaktning, och om detta inte hanteras på ett fungerande och genomtänkt sätt kan det snarare leda till en sämre situation än innan samarbetet startade. Dessutom menade Idestrom (muntl. komm., 2016) att det finns lokalbefolkning som inte är samer i området kring Vålådalen naturreservat, och att dessa aktörer inte alltid involveras eller höras i olika processer.

Diskussionsgrupperna framförde ytterligare en anledning till att involvera lokala aktörer i arbetet med leder, och det var att besökarens förvirring om vem som förvaltar lederna skulle kunna minskas alternativt försvinna (Olofsson, U., muntl. komm., 2016). Eftersom en ny förvaltning skulle kunna ta över de leder som idag förvaltas av privata aktörer, som t.ex. SÅT. Fransson (muntl. komm., 2016), vilket skulle leda till ett mer enhetligt ledsystem. Fransson (muntl. komm., 2016) menade att en av aktörerna som borde involveras i ledförvaltningen borde vara Naturum Vålådalen, då de har en nära kontakt med besökare. Han tror att det är av vikt att även besökarnas åsikter borde höras och ageras på. Vidare förklarade Fransson (muntl. komm., 2016) att det måste finnas en god dialog mellan de olika berörda aktörerna samt att möten borde arrangeras med en professionell samtalsledare/konflikthanterare, då det skulle öka

möjligheten för alla aktörer att bli hörda. Pottinen (muntl. komm., 2016) och Fransson (muntl. komm., 2016) framhävde vikten av att bibehålla goda relationer mellan områdets olika aktörer, för utan det kommer inget samarbete fungera långsiktigt. Fransson (muntl. komm., 2016) framförde något som ofta upprepas från hans hemtrakter och som passar väl in i detta arbete: ”en bra affär är när bägge [parter] tjänar på den”.

Under diskussionerna och i intervjuerna framgick det tydligt att man i framtiden kommer vara tvungen att ha en förvaltning som är flexibel och adaptiv, så att trender och förändringar kan mötas på bästa sätt, vilket enligt Johansson (muntl. komm., 2016) är en av de viktigaste delarna i förvaltningsarbetet. Vidare framhävde Johansson (muntl. komm., 2016) att;

Det kommer att bli ohållbart, tar man inte den här frågan [om anpassning] på [allvar] och sätter sig ner och tittar på [vilka trender] som kommer starkt idag. Om man börjar med de frågorna tror jag [att förvaltningsarbetet skulle fungera bättre], [för gör man inte det så kommer] det bli en explosion tillslut och då kommer du problem, [eftersom det redan är för sent att ändra i lagar och regler] (Johansson, muntl. komm., 2016)¹¹.

En viktig del i det framtida förvaltningsarbetet blir att arbeta proaktivt, och inte på en ad hoc basis, som bl.a. Naturvårdsverkets tjänsteman Hellberg Meschaks (muntl. komm., 2016) menade att man idag gör. För att kunna arbeta proaktivt måste förvaltaren vara vaksam på förändringar och trender för att kunna anpassa lederna i området på bästa möjliga sätt.

Ledaren för cykelledsprojektet Olofsson, U. (muntl. komm., 2016) förklarade att Vålådalens naturreservat inte är anpassat efter den aktivitetsförändring som pågått de senaste 15-20 åren. Han menade att naturreservatets direktiv borde skrivas om för att anpassas till dagens situation och även för att vara anpassade efter de förändringar som är på väg. Han menade att det är orimligt att naturreservatet och ledförvaltningen ska följa direktiv som skrevs under 1980-talet, något som även Naturumföreståndaren Fransson (muntl. komm., 2016) konstaterade. De menade att det skulle bli enklare att arbeta adaptivt och flexibelt om direktiven uppdaterades. Utöver detta krävs ett informations- och kunskapsutbyte lika mycket som att lokala aktörer är involverade i beslutsprocessen (t. ex. Sundbäck, muntl. komm., 2016; Wadman, muntl. komm., 2016). En av diskussionsgrupperna framhävde de förvaltningssystem som finns i Kosters nationalpark, och att ledförvaltningen i Vålådalens naturreservat borde sträva efter en liknande förvaltning, där lokala aktörer är involverade. De medverkande menade att involveringen av lokala aktörer skulle kunna leda till beslut med starkare legitimitet.

Finansieringsfrågan var också en viktig del av diskussionerna och nämndes också i enkätsvaren. De frågade sig hur ledförvaltningen kan komma att finansieras i framtiden

¹¹ Citatet är förtydligat utifrån den kontext som det togs ur.

eftersom det, enligt respondenterna, idag fungerar bristfälligt. Dels finns en underhållsskuld på drygt 100 mkr (Hellberg Meschaks, muntl. komm., 2016), och sedan kanske resurserna prioriteras fel när de väl kommer till användning (Olofsson, U., muntl. komm., 2016). Ett exempel som de medverkande förde fram, möjligheten till att införa ett dugnadssystem. De menade att ett sådant system skulle kunna underlätta resurs-situationen. Diskussionsgrupperna menade också att finansieringen av leder skulle kunna delas upp på två ben, ett statligt ben och ett insamlingsben, likt det som finns för Kungleden idag där privatpersoner kan ge bidrag. Samtliga diskussionsgrupper argumenterade för att berörda aktörer måste få känna sig användbara, och ofta har dessa aktörer idéer om hur vissa situationen kan förbättras. Detta inkluderar även den grupp som Ideström (muntl. komm., 2016) lyfte fram, lokalbefolkningen som inte är samer.

Vidare lyfte samtliga medverkande aspekten gällande att en om- och nydragning av leder skulle behövas (avsnitt 6.2 och 6.3). Dels skulle en omdragning av befintliga leder behövas för att förbättra situationen för vissa näringar, framförallt rennärigen. Regionen där både Vålådalens naturreservat och Sylarna ingår, skulle även gynnas av att nya, genomtänka och korta leder anläggs. Idag finns en efterfrågan på kortare leder, något som skulle göra att regionen öppnas upp ytterligare för vissa målgrupper, t.ex. barnfamiljer eller funktionshindrade (t.ex. Hellberg Meschaks, muntl. komm., 2016; Burman, muntl. komm., 2016). Vidare menade diskussionsgrupperna att nya leder skulle göra att större delen av området blir tillgängligt och att det därför skulle gå att sprida ut besökarna i regionen över året, för att få ett jämnare slitage, vilket enligt respondenterna skulle vara bättre. På så sätt fungerar lederna som ett verktyg för kanalisering och zoner, som även blir flexibel och adaptiv då förvaltningen blir mer anpassad efter förändringar som kommer. Lederna skulle även fungera som ett verktyg för att separera olika aktiviteter som t.ex. cykling och vandring. Deltagare i vissa av diskussionsgrupperna lyfte även problematiken med klimatförändringar. De menade att lederna även skulle kunna bli ett viktigt element i Vålådalens naturreservats och Sylarnaområdets anpassning till klimatet, vilket aktörerna framhävde som är en viktig aspekt i förvaltningen. De påpekade också att det är svårt att hantera frågan om klimatförändringar i förvaltningsarbetet, eftersom det fortfarande är osäkert hur det kan komma att påverka regionen.

Flera medverkande i studien, från samtliga insamlingsmoment¹², tog upp frågan om bildandet av nationalpark och hur det kan komma att påverka regionen i framtiden (bilaga 5). Vissa i diskussionsgrupperna menade att om en nationalpark bildas så kommer ekonomiska och personella resurser bli bättre och underhållsarbetet kommer att underlättas och förbättras. Samtidigt som andra respondenter var oroliga för hur bildandet av en nationalpark skulle komma att påverka området. En del respondenter menade att det skulle kännas konstigt om aktiviteter av olika slag skulle komma att förbjudas, när nationalparken egentligen är till för mänsklig aktivitet. Diskussionsgrupperna menade att det kommer vara svårare att få igenom eventuella förändringar,

¹² I detta och nästa stycke behandlas nationalparksfrågan, vilket är något som författaren inte frågade om specifikt. Det är även en fråga som anses vara mycket känslig i den berörda regionen, vilket är varför respondenternas namn inte skrivs ut i dessa stycken.

mycket svårare än vad det är i dagsläget. Eftersom det kommer gälla nya, hårdare direktiv i en nationalpark, vilket respondenterna ser som ett orosmoment.

En respondent framförde oro för hur nationalparksprocessen kommer skötas framöver, då prioriteringarna i en nationalpark skulle kunna komma att bli alldeles för annorlunda jämfört med vad de är idag. De medverkande i dialoggrupperna menade att det är viktigt att komma ihåg att området både ska bevaras och visas upp för besökare, och de känner att det finns en gräns för hur regionen ska klara av att balansera detta. Det finns de som menade att frågan om balans måste appliceras på situationen mellan besöks- och rennäringen. Hur kommer framtiden se ut för dessa två näringar, kommer regionen ha plats för båda verksamheterna, eller kommer en av dessa vara tvungen att försvinna från området? Något som respondenterna framhövde var att landskapet som man vill bevara till stora delar är skapade av rennäringen, så om renarna skulle försvinna från området så skulle man aldrig få tillbaka regionen som den är idag.

7. Diskussion

I resultatet framgick det att stora förändringar har skett i Vålådalens naturreservat vad gäller besöksantal och ledutnyttjande de senaste decennierna. Bara under de senaste 10 åren har stora förändringar pågått. Respondenterna påpekade att den största förändringen vad gäller ledutnyttjande skedde för ungefär fem år sedan, när cyklingen och löpningen började växa mycket snabbt. Ett par respondenter menade att ökningen vad gäller sporttrender har varit exponentiell de senaste åren, vilket området inte har kunnat anpassa sig efter. Genom sin studie om skyddade naturområden i Kina, har Wenjun et al. (2005) kunnat konstatera att det finns ett nära samband mellan ett ökat besöksantal och ledslitage. Något som kan tyckas vara självklart men som fortfarande är värt att påpeka, eftersom graden av påverkan på ledsystemen i skyddad natur konstant ökar och är därför något som måste hanteras bättre. Dessutom kan Mende & Newsome (2006) genom sin australiensiska studie bekräfta att antalet besökare till skyddade naturområden ökar, samt att ledslitage följer denna ökning. Genom denna studie kan samma slutsatser dras för Vålådalens naturreservat, då området upplever en besöksökning vilket beror på att området är lättillgängligt p.g.a. bilvägar till Vålådalen och Storulvån. Som en konsekvens av denna ökning ökar även underhållsskulden för det statliga ledsystemet. Enligt respondenter från länsstyrelsen och Naturvårdsverket, innebär denna skuld att det krävs 100 mkr för att kunna nå en grundnivå vad gäller ledernas standard. Tjänstemän på länsstyrelsen konstaterade hur de inte längre hinner med sina arbetsysslor som är kopplade till lederna, och hur ledernas skick får lida p.g.a. brist på resurser.

Samtliga respondenter förklarade hur besökarnas aktiviteter har förändrats genom åren. De påpekade att majoriteten av fjällbesökarna förr var fjällvandrare, som var utrustade för två veckors fjällvandring, ofta med övernattning i tält. Förr sökte besökare en delvis annorlunda upplevelse än vad besökaren gör idag, och dessutom söker besökaren idag efter en annan grad av bekvämlighet. Mann & Absher (2008) menar att nya typer av rekreationsvärden och andra anledningar att vistas i naturen kan skapa konflikter mellan olika aktiviteter och besökare. Respondenterna menade att besökaren har börjat ställa

nya krav på vad som ska finnas i anslutning till leden, t.ex. fler rastskydd och fjällstationer som har bra logi och restaurang. Dessutom påpekade respondenterna att besökaren vill ha mer lättillgänglig information om ett område eller en led. Genom att utföra de förändringar som en del besökare vill se, t.ex. genom att nya leder dras, nya spänger läggs, eller nya rastskydd byggs, så måste området fysiskt ändras. Vilket är något som en del respondenter starkt motsätter sig, eftersom det blir ytterligare ett starkt angrepp mot naturen. Även om naturen kan komma att påverkas ytterligare av mänsklig påverkan, i form av anpassningar, menar Mende & Newsome (2006) att det kan vara en utav få vägar att gå för att faktiskt minska slitaget på lederna. Eftersom genomtänkta och anpassade leder kan skapa förhållanden som gör att lederna inte längre breddas i samma grad som tidigare, på så vis kan t.ex. arbetet med naturvård underlättas.

Som tidigare beskrivet, har ledaktiviteterna förändrats och respondenterna påpekade att cykling och löpning har haft en särskilt stor påverkan på ledsystemet i Vålådalens naturreservat. Flera respondenter menade att naturreservatet har övergått från en lugn naturupplevelse till att vara en sportarena. Koemle & Morawetz (2016) förklarar hur cykling på leder i naturområden har kommit att bli en internationell trend, som kräver mer och mer anpassning. De förklarar hur österrikiska cyklister har börjat ställa krav på separata leder. Liknande krav har även förts fram för Vålådalens naturreservat i och med det cykelledsprojekt som nu pågår där. Många menar att naturreservatet har gått från att ha varit ett populärt vandringsområde till att bli en sportarena, där framförallt cykling, löpning och skoter nu påverkar området. Var och en av dessa tre aktiviteter orsakar olika konflikter med andra aktiviteter och aktörer. Ett flertal av de medverkande respondenterna förklarade att cyklister inte nödvändigtvis måste cykla på natursköna leder, och att om specifika cykelleder ska anläggas, så skulle nedlagda transportvägar kunna fungera som cykelleder, samtidigt som detta delvis motsägs av de val av leder som cyklisterna faktiskt gör. Koemle & Morawetz (2016) framhäver att cyklister i en nordamerikansk stad har specifika krav på hur cykelleder borde vara utformade, vilket bekräftar vad respondenterna sade och även kommer Tilahun et al. (2007) till liknande slutsatser.

Tumes (2007) visar att vandrare och cyklister i två naturområden i Australien brukar hamna i verbal och fysisk konflikt, men oftast bara om t.ex. cyklisterna cyklar på leder som endast är avsedda för vandrare, och vice versa. I Australien finns det leder som är avsedda för specifika aktiviteter, vilket har underlättat situationen. I Vålådalens naturreservat pågår ett cykelledsprojekt, där länsstyrelsen undersöker möjligheten om de kan och ska anlägga separata cykelleder. Utgår man från exemplet med Australien ovan, så finns det alltså en stor potential att konflikterna mellan cyklister och vandrare i Vålådalens naturreservat skulle kunna undvikas och/eller minskas. Även Koemle & Morawetz (2016) påpekar att välplanerade leder som är till för separata aktiviteter kan underlätta situationen mellan olika aktörgrupper, speciellt när det handlar om värderingar och konflikter.

Däremot var de några av respondenterna, från olika aktörgrupper, som påpekade det allvarliga med att anlägga ytterligare leder, att det finns det risk att landskapet påverkas

alldeles för mycket. Respondenterna ansåg att människan, i modern tid, redan har förändrat landskapet tillräckligt mycket och att det därför vore på gränsen till oansvarigt att genomföra ännu fler förändringar bara för att besökaren ska trivas när det kommer till bekvämlighet. Dessa respondenter menade att det vore bättre att underhålla de leder som redan finns, och att människan får anpassa sig till det som naturen har att erbjuda istället för tvärt om. Enligt forskningen växer risken för att leder oplanerat breddas ju mer antalet besökare ökar, med slitage på växtlighet och mark som följd (Mende & Newsome, 2006). Frågan är då vilket som är bäst för Vålådalens naturreservat, att låta bli att ändra lederna för att minska det mänskliga avtrycket i området men att då få stå ut med breddade leder p.g.a. ökat antal nyttjare? Eller att anlägga nya leder som skapar en bättre kanalisering och zoner, även om man då förändrar naturen på ett sätt som inte är direkt naturligt? Om naturreservatet ska genomgå en framtida anpassning, så krävs det att anpassningen är hållbar ur flera aspekter, för att den ska vara långsiktig och fungera i dagens och framtidens samhälle. Svajda et al. (2015) menar att framtida anpassningar kan handla om att leder anläggs i naturområden som inte är lika känsliga för slitage. Exempel på sådana regioner kan vara torra och/eller steniga områden, som man har gjort med leder i vissa delar av Klippiga bergen, USA. Att ha ett sådant system, som anpassar sig efter omställningar som förändrade besöksaktiviteter, eller klimat är ett socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart system. Där förvaltaren tar flera aspekter i beaktning när det kommer till hur ett ledsystem ska tas omhand (Fernandes, 2016; Santarém et al., 2015; Agyeman & Evans, 2004).

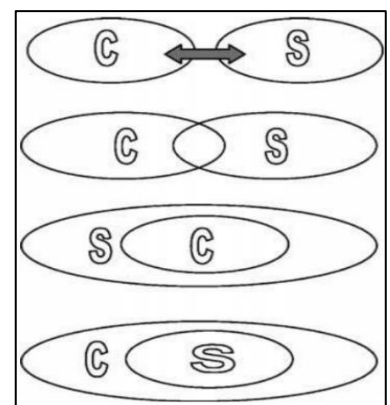
Santarém et al. (2015) menar liksom representanter från länsstyrelsen i Jämtland, att leder är ett bra verktyg för att undvika konflikter, framförallt om de är dragna på ett välplanerat sätt. Leder kan kanalisera besökarna till områden som har ett högt upplevelsevärde, samtidigt som de leder besökarna bort från områden som inte är anpassade för höga besöksantal. Liksom länsstyrelsen, menar tidigare studier att leder är ett bra verktyg för en flexibel förvaltning där områden kan öppnas och stängas beroende på t.ex. besöksstryck eller naturvård (Svajda et al., 2015). Genom att anamma ett sådant flexibelt förhållningssätt, där lederna används som ett verktyg för att realisera en adaptiv förvaltning, skulle förvaltningen av ett område, som Vålådalens naturreservat, kunna arbeta för att anpassa regionen efter kommande trender och förändringar. Ett proaktivt sätt att arbeta skulle kunna förbättra anpassningsförmågan och flexibiliteten i förvaltningen av ett naturområde och ledsystem, det menade både representanter från Naturvårdsverket och renskötare. Genom att vara uppmärksam på nationella och internationella trender skulle förvaltaren (eller förvaltarna) kunna avgöra ungefär hur dessa skulle kunna påverka området i fråga och på så sätt vara förberedd, vilket är något som Santarém et al., (2015) och vissa respondenter menar.

Wolf et al. (2012) och Svajda et al. (2015) anser att det är genom besökarräkning som förvaltaren kan uppfatta när trender kommer och går, vilket även respondenter från medverkande myndigheter menade. Respondenter från länsstyrelsen och Naturvårdsverket påpekade att förvaltaren måste vara uppdaterad på omvärldens förändringar och trender när det kommer till skyddade naturområden, det kan t.ex. handla om cykling på

leder. Det kan exempelvis handla om att installera fler besöksräknare och t.o.m. genomföra besöksundersökningar där förvaltaren kan få reda på vilka aktiviteter som troligtvis kommer växa framöver. Så om en ny förvaltning skulle bildas för ledssystemet i Vålådalens naturreservat, så skulle det, som flera av respondenterna sade, var tvunget att vara adaptivt och flexibelt.

Länsstyrelsen och andra aktörer verksamma i Vålådalens naturreservat menade att en framtida förvaltning inte längre kan följa de direktiv som skrevs under 1980-talet. De menade att direktiven för Vålådalens naturreservat måste förnyas för att det lättare ska gå att arbeta på ett flexibelt och proaktivt sätt. Detta är något som Dahlberg et al. (2010) lyfter fram, där de ger exempel på att de flesta nationalparksdirektiv som skrevs för längesedan fortfarande följs idag. Detta trots att dessa kanske inte alls överensstämmer med situationen som området befinner sig i idag, vilket i flera fall har resulterat i negativa konsekvenser. Hovik et al. (2010) menar att förvaltningen av skyddade naturområden i Sverige fungerar så länge som det genomförs på ett genomtänkt sätt och att lokala aktörer involveras i processen (se även Holmgren et al., 2016). Detta var något som även många av respondenterna i denna studie efterfrågade. Dahlberg et al. (2010) förklarar även att i diskurser kring nationalparker är det tydligt att man vill undvika att vara socialt exkluderande och marginaliserande för vissa grupper, vilket de var tidigare. Men, de betonar även att detta inte alltid genomförs i praktiken. Om det skulle bildas en nationalpark i vilken Vålådalens naturreservat skulle ingå så borde man kunna undvika att aktörsgrupper utesluts. Bland flera respondenter, särskilt bland lokalbefolkningen inklusive samer, fanns dock en stark oro för framtida marginalisering. Flera respondenter ansåg att direktiven behöver skrivas om även om nationalparken inte bildas, eftersom vissa aktörsgrupper i dag känner att de är uteslutna från beslutstagande och informationsdelgivning.

Enligt Borrini-Feyerabend et al. (2007) och Holmgren et al. (2016) innebär samförvaltning en situation där flera aktörer, från både statlig och lokal nivå, tillsammans arbetar fram en plan för hur ett område eller en naturresurs ska förvaltas. Inom samförvaltning delas arbetsuppgifterna upp mellan de olika medverkande aktörerna, vilka har olika kunskaper om och förståelse för området eller naturresursen. Däremot räcker det inte med att bara involvera lokala aktörer. De behöver även bli accepterade av andra aktörer för att samförvaltningen verkligen ska nå de sista nivåerna som Carlsson (2008) beskriver (figur 5). Genom att använda samförvaltning kommer fler aktörer från olika samhällsnivåer in i arbetsprocessen, och på så sätt kan förvaltningen förbättras och anpassas till varje unikt område. I denna studie har det kommit fram att samtliga medverkande respondenter menade att förvaltningen av ledssystemet i Vålådalens naturreservat kan och måste bli bättre, och flera tillfrågade personer lyfte även aspekten med att involvera lokala aktörer i förvaltningen av ledssystemet.

Figur 5. Olika kategorier av samförvaltning där samhälle och stat samarbetar på olika sätt (Carlsson, 2008: 49).

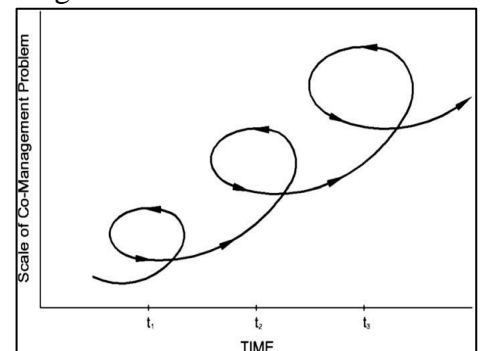
Enligt Hongslo et al. (2016) blir det idag allt vanligare att involvera lokala aktörer i förvaltningen av områden och naturresurser. Skulle förvaltningen av ledssystemet i Vålådalens naturreservat börja inkludera och involvera lokala aktörer, så följer området en pågående, växande och viktig internationell trend. Representanter från STF föreslog t.ex. att starta en förening med berörda aktörer för att tillsammans förvalta lederna i området. Om detta skulle realiseras, kommer det antagligen inte ingå någon statlig myndighet i föreningen, vilket Zachrisson (2010) och några respondenter anser att det behöver göra. Eftersom myndigheter kommer med ett helt annat resurs- och kunskapsstöd, både vad gäller finansiellt och personellt, samt förståelsen för förvaltning. Andra förslag till förvaltning som lyftes i enkätsvaren och diskussionsgrupperna var att Naturvårdsverket skulle ta på sig huvudansvaret för ledssystemet (vilket de också har idag, då Naturvårdsverket är huvudman för det statliga ledssystemet) och sedan sprida ut ansvarsfördelningen på olika aktörer som är berörda av lederna i Vålådalens naturreservat och Sylarnaområdet, istället för att endast länsstyrelsen ska förvalta lederna.

Genom att ta in fler lokala aktörer i förvaltningen, så skulle förvaltningen för ledssystemet i Vålådalens naturreservat kunna nå ett stadie av ömsesidiga och positiva konsekvenser. Robbins (2012) menar att en situation eller ett problem ofta har vinnare och förlorare, och ibland går det tydligt att uttröna vem/vilka/vad som är den klara förloraren, alternativt vinnaren. Ett exempel är om en nationalparksbildning skulle leda till att lokalbefolkningen inte längre kan nyttja en resurs som finns inom det avgränsade området (Dahlberg et al., 2010). Om förvaltningen i Vålådalens naturreservat, inklusive ledssystemet, fortsätter att vara som det är idag, kommer rennäringen med stor sannolikhet att uppleva fler och större störningar, vilket då skulle kunna leda till att rennäringen blir den stora förloraren i området, något som flera respondenter påpejade, det bör påpekas att det var fler än samer och renskötare som hade denna åsikt. Vidare skulle även naturvården kunna finnas bland de som förlorar mest på att behålla dagens förvaltning, p.g.a. att förvaltningens resurser i dagsläget inte klarar av att underhålla lederna på ett godtagbart sätt. Detta har lett till att leder breddas genom att besökare går runt stenar eller rötter som finns i leden, eller p.g.a. trasiga spänger. Detta gör att känsliga flora- och faunalokaler kommer fortsätta hotas. Om området däremot skulle börja använda samförvaltning och involvera aktörer på lokal nivå, som flera av respondenterna ansåg att man i framtiden måste göra, skulle detta förhoppningsvis gå att undvika, eller det skulle i alla fall vara svårare för ett problem att gå så långt som det idag gör eftersom fler är med och hjälper till (t.ex. renskötsel och besöksnäring). Zachrisson (2010) och Stenseke (2009) förklarar att en fungerande samförvaltning ska vara anpassningsbar och flexibel, vilket innebär att förvaltningen anpassas efter den rådande situation som området befinner sig i. Till exempel. kan det innebära att ett område som upplever ett extra högt slitage stängs av för att kunna återhämta sig.

Respondenter från olika aktörsgrupper var oroliga för hur en blivande nationalpark kommer att påverka området. En del respondenter trodde att förvaltningens prioriteringar kan komma att förändras om naturreservatet blir en nationalpark. Flera respondenter var oroliga för hur deras rättigheter till att nyttja och vara verksam i området kan komma att påverkas, samtidigt som andra intervjurespondenter menade att

det skulle kunna vara bra med en nationalpark, eftersom området då kan ta del av en helt ny och större resurspool. Något som antagligen kommer ske, enligt Reinius & Fredman (2007) om det bildas en nationalpark, är att antalet internationella besökare kommer öka. Så även om regionen skulle bli en nationalpark kommer inte frågan om samförvaltning att försvinna, utan det kommer snarare bli mer aktuellt med samförvaltning. Detta beror på att området som ska förvaltas blir större och för att nationalparksprocessen inte kommer godkännas om inte alla aktörer får vara med och påverka, något som framkom i intervjuerna. Zachrisson (2010) menar att det är viktigt att förstå att olika aktörer i samhället (på olika nivåer) har olika typer av kunskap. Detta kommer till stor användning i en samförvaltning, eftersom alla inte alltid kan veta allt om en viss aspekt.

Så oavsett framtida naturskyddsändringar, borde samförvaltning införas så snart som möjligt i Vålådalens naturreservat. Hovik et al. (2010) menar att det måste arbetas fram ett samarbete som grundar sig i trygghet och respekt som är ömsesidig, innan svårare problem kan hanteras. Berkes (2009) menar att samförvaltning med tiden förbättras och utvecklas på ett sätt som gör det möjligt att kunna hantera större och svårare situationer (figur 6). Det vore alltså orimligt att tro att en samförvaltning av ledsystemet i Vålådalens naturreservat skulle börja med att hantera all problematik på en och samma gång. Flertalet respondenter poängterade att respekt är något som spelar stor roll för hur ett samarbete ter sig. Därför finns det svårigheter i att gå in i allvarliga situationer det första som händer av den enkla anledning att en förvaltningsgrupp först måste känna sig trygga med varandra.

Figur 6. Bilden visar på hur en samförvaltningsgrupp med tiden kommer kunna hantera och lösa problem som blir mer komplicerade (Berkes, 2009: 1697).

Vidare menar Zachrisson (2009) att det är viktigt med tydlighet i förvaltningsgruppen. I fallet med Vålådalens naturreservat handlar det om att inga tidigare missförstånd eller förutfattade meningar ska följa med in i förvaltningsarbetet, eftersom det kan påverka arbetet negativt. Under arbetes insamlingsperiod, stötte författaren på flertalet missriktade uppfattningar, där en del aktörer hade uppfattat fakta om andra aktörer på felaktiga sätt, vilket lett till misstänksamhet och motvilja att samarbeta. Hongslo et al. (2016) framhäver vikten av att vara transparent och tydlig när aktörer ska ingå i ett samarbete eller samförvaltning, eftersom tidigare förståelser och uppfattningar kan komma att påverka arbetet. Respondenterna tryckte även på att tydlighet inte bara handlar om transparens, utan även hur man ser och definierar saker och ting, t.ex. definierade aktörsgруппerna leder på olika sätt. En del respondenter såg på leder med oro, medan andra såg lösningar, samtidigt som en tredje grupp inte uppfattade något större problem kopplat till leder. Detta är något som skulle behöva diskuteras inom och mellan de olika aktörsgруппerna innan de sätter sig ner för att bilda en samförvaltning för ledsystemet i Vålådalens naturreservat. Vidare behöver grupperna även diskutera begreppen *konflikt* och *slitage*, för utan en gemensam syn på dessa koncept, eller i alla

fall en förståelse för hur andra uppfattar begreppen, kommer det vara svårt att grunda ett fungerande samarbete.

Zachrisson (2009) menar också att samtliga berörda aktörer i området bör vara med och påverka förvaltningsarbetet. Detta innebär att en samförvaltningsgrupp för ledsystemet i Vålådals naturreservat skulle behöva representera flera olika aktörsgrupper. Samtliga aktörsgrupper som medverkar i denna studie (länsstyrelsen, Naturvårdsverket, samebyar och renskötare, STF, turistverksamhet, naturvård, samt boende och markägare) skulle vara representerade i samförvaltningen, och därutöver skulle antagligen de två berörda kommunerna (Åre och Bergs kommun) behöva vara med¹³. Med en förvaltning där fler grupper är representerade, kan man se till att ändra om ledsystemet så att det passar för så många aktörer som möjligt. Vad som är viktigt att påpeka är att fler aktörer inte nödvändigtvis leder till smidig förvaltning, utan det kan bli motsatt effekt om arbetet inte är genomtänkt och ett fungerande samarbete finns (Holmgren et al., 2016; Carlsson, 2008).

Självfallet kommer samförvaltningen inte heller att fungera om aktörerna tror att de ska få hela sin vilja igenom vid samtliga tillfällen som beslut ska tas, det kommer krävas kompromisser av olika slag. Zachrisson (2009) förklarar att samförvaltningen av Fulufjällets nationalpark inte har varit fullt fungerande eftersom vissa grupper fortfarande känner sig uteslutna och de blir därför än mer frustrerade när deras åsikter inte hörsammas. Flera respondenter menade att så länge aktörerna tar hänsyn till varandra, så kommer det förhoppningsvis gå att komma fram till gemensamma beslut. Vilket också är något som Nursey-Bray & Rist (2009) lyfter då de menar att det finns tre viktiga områden inom samförvaltning som måste uppfyllas om förvaltningen ska fungera utan större problem. Den viktigaste aspekten att arbeta med är hur makten är uppdelad mellan olika aktörer, och om det inte finns en fungerande maktindelning kommer troligtvis inte samförvaltningen av ledsystemet att fungera, något som också Sande (2015) och Carlsson & Berkes (2005) menar.

Något som är viktigt för aktörsgrupperna att diskutera innan de går in i en samförvaltning är varför varje grupp anser att de behöver vara en del i gruppen, samt vad de har att tillföra, något som Hongslo et al. (2016) visar i deras studie om hur förvaltning av skyddade naturområden decentraliseras i Sverige och Norge. Carlsson & Berkes (2005) förklarar att det måste finnas en transparens i samförvaltningen, lika mycket som det måste finnas respekt. De menar att samförvaltning t.ex. skulle kunna vara ett sätt för staten att utöva mer makt, där t.ex. en statlig myndighet försöker utöva mer dominans över de lokala aktörerna. Detta är också något som flera medverkande (lokala) aktörer är oroliga för att det ska hända, att de blir inbjudna men att de inte kommer att bli hörsammade när det väl är dags att ta beslut och hålla dialoger.

Stenseke (2009) och Zachrisson (2010) menar å andra sidan att en fungerande samförvaltning är givande för alla parter, då den förbättrar relationer mellan aktörer,

¹³ Utöver dessa grupper kan det självklart finnas fler intressen som skulle kunna vara representerade i en förvaltningsgrupp, men för denna studie har inga fler grupper lyckats bli identifierade.

minskar konflikter och höjer legitimiteten i de beslut som tas. Återigen kommer Franssons citat till användning, ”en bra affär är när bägge [parter] tjänar på den”. Däremot är det viktigt att påpeka att involveringen av fler aktörer inte nödvändigtvis blir lätt och problemlösande, just p.g.a. den anledningen att fler aktörer engageras. När fler aktörer tas in i processen, så blir det automatiskt fler värderingar och åsikter som förvaltningen måste ta hänsyn till, vilket kan göra att processen blir långsam och svår att styra.

8. Slutsatser

Det övergripande vetenskapliga syftet med detta arbete var att föra forskningen framåt inom forskningsfälten politisk ekologi och samförvaltning vad gäller ledssystem i skyddad natur. Arbetet har bidragit med en holistisk och grundlig undersökning gällande problematiken som omgärdar förvaltningsprocesser av ledssystem i skyddade naturområden. Genom att genomföra intervjuer med relevanta aktörer, samt ha ett brett teoretiskt ramverk som grundar sig i politisk ekologi och samförvaltning, har detta arbete bidragit till att föra forskningen framåt.

För att öka tydligheten i detta kapitel utgår slutsatserna från arbetets inledande frågeställningar, vilka var:

- På vilka sätt nyttjas de markerade sommar- och vinterlederna inom Vålådalens naturreservat? Har nyttjandet förändrats de senaste 50 åren, och i så fall hur?
- Finns det konflikter som berör markerade leder inom Vålådalens naturreservat? Vilka är dessa konflikter, och hur påverkar de arbetet för berörda aktörer som är verksamma inom området? Hur skulle dessa konflikter kunna undvikas?
- På vilket sätt skulle ett mer fungerande samspel och förvaltning gällande leder nås mellan olika berörda aktörerna som är verksamma inom Vålådalens naturreservat?

Resultaten i denna studie visar att ledutnyttjandet i Vålådalens naturreservat har förändrats markant de senaste 50 åren. Genom att tidigare varit anpassat för främst långdistansvandrare, till att idag vara en arena för mer sportinriktade aktiviteter, som cykling och löpning. Vidare visar studien att områdets besökare årligen ökar, och framförallt de sportinriktade aktiviteterna. Arbetet visar även att besökares fjällkunskap har förändrats och försämrats till den grad att det kommit att påverka landskapet och verksamma aktörer i området. Lederna ses idag som ett viktigt verktyg och något som till stor del underlättar besökares vistelse i Vålådalens naturreservat. De förändrade sätten att nyttja lederna har lett till att leder slits snabbare och på ett annat sätt än tidigare, jämför t.ex. vandring och cykling.

Ovanstående förändringar har lett till att olika typer av konflikter och missförstånd har grundats mellan olika aktörer och intressegrupper. Det kan t.ex. innebära en konflikt mellan olika aktivitetsgrupper, som cykling och vandring, eller mellan olika aktörsgrupper, som t.ex. naturvård och turistverksamhet/besöksnäring, rennäring och turistverksamhet, eller mellan naturvård och förvaltning. Dessa olika konflikter,

missriktade förväntningar, och missförstånd kan bl.a. ha lett till försämrade eller uteblivna samarbeten. Flera konflikter startar i grund och botten med att förvaltningsarbetet inte maktar med att anpassa sig till de förändringar som sker i dagens samhälle. Samarbeten skulle kunna leda till konkreta förslag på att en fysisk omdragning av en led för att minska eller undvika en konflikt, det kan t.ex. handla om att underlätta för naturvård eller rennäringens intressen.

Studien visar att det i studieområdet finns det flera missförstånd och förutfattade meningar mellan en del av de medverkande aktörerna. Detta kan ha lett till att bra samarbeten är svåra att skapa, då man kanske inte litar på varandra till den grad som skulle behövas. Samtliga respondenter menade att de flesta konflikter skulle kunna lösas med fler och bättre samarbeten mellan olika aktörer samt med ett förvaltningssätt som är anpassat efter Vålådalens naturreservats situation. Flera respondenter ansåg att lokala aktörer, exempelvis samebyar och turistverksamheter, måste involveras i en framtida förvaltning, för att kunna skapa fungerande samarbeten.

Resultaten från denna studie stämmer väl överens med resultat från andra forskningsprojekt. Studien visar att aspekten av transparens, tydlighet och respekt är de mest centrala delarna för att ett framtida samarbete ska kunna implementeras, särskilt om det gäller samförvaltning av ledsystemet. Genom att involvera aktörer från olika nivåer i samhället kan legitimiteten i förvaltningen höjas, och lokalbaserad kunskap komma till användning. Dessutom kan grupper som tidigare varit uteslutna från olika processer involveras.

Det mest brådskande ärendet för aktörerna att arbeta med framöver är att bearbeta de missuppfattningar och förutfattade tankar som aktörerna ibland visar på att de har gentemot varandra. Underökningen kan även dra slutsatsen att ledsystemet i Vålådalens naturreservat skulle gynnas av samförvaltning. Genom att införa samförvaltning skulle samarbetena bli bättre, konflikterna minskas och underhållet av ledsystemet med stor sannolikhet förbättras.

Förhoppningen är att studien ska hjälpa till att öka förståelsen mellan aktörer i Vålådalens naturreservat, och att det även kan ligga till grund för en framtida samförvaltning och då vara till hjälp för att underlätta för beslutsfattare. Det finns aspekter som behöver undersökas vidare i framtida forskning. En del är att enskilda konflikter behöver undersökas närmare för att underlätta olika samarbeten. Författaren menar att undersökningar gällande olika typer av förvaltningssystem måste göras, för att ledsystemet i Vålådalens naturreservat ska kunna implementera den mest optimala förvaltningen för naturreservatet. Framtida forskning inom politisk ekologi och samförvaltning bör fokusera på olika sätt att involvera och implementera lokala aktörers tankar och åsikter, samt hur en rättvis sammansättning av en samförvaltningsgrupp kan se ut.

9. Sammanfattning

Detta examensarbete på mastersnivå har som syfte att undersöka om, och i så fall hur markerade sommar- och vinterleder inom Vålådalens naturreservat, Jämtland, kan ligga till grund för konflikt mellan olika aktörgrupper, samt hur dessa aktörer arbetar för att

lösa konflikterna. Det är även arbetets syfte att undersöka framtida tillvägagångssätt för samarbete och förvaltning av lederna i Vålådalens naturreservat. Problematiken ligger framförallt i att det statliga ledsystemet i Sveriges fjällområden är kraftigt eftersatta och slitna, Naturvårdsverket har därför efterlyst lösningar på detta problem, där bl.a. förvaltningen av ledsystemet skulle behöva en ny ansvarsfördelning.

Den teoretiska bakgrunden som används för detta arbete är en sammanslagning av politisk ekologi och samförvaltning. Politisk ekologi framhäver vikten av att använda kunskaper från olika samhällsnivåer, så att även lokalbefolkningen blir delaktiga i de beslut som tas. Dessutom pekar politisk ekologi på att forskning bör ha ett holistiskt förhållningssätt, där en problematik undersöks från flera perspektiv, exempelvis historia, ekologi, politik, sociala förhållanden, geografi, och ekonomi. Teorier kring samförvaltning pekar på att det är ett bra förvaltningssätt för att förvalta ett område eller en naturresurs, så länge förvaltningen är genomtänkt och genomförs på goda villkor för alla inblandade. Tidigare forskning om leder och konflikter, turism, och skyddad natur, framhäver att slitage på leder och antalet besökare till skyddade naturområden ökar, samtidigt som besökarna nyttjar lederna på nya sätt än tidigare, t.ex. cykling och löpning. Forskningen visar även att det genom historien har varit ett vanligt tillvägagångssätt att tvångsflytta ur- och lokalbefolkning från ett område som fått en naturskyddsmärkning. Däremot framhålls det även att förvaltningen av nya nationalparker idag anpassar sig efter den situation som området befinner sig i, t.ex. blir det allt vanligare att involvera lokala aktörer.

Arbetet grundar sig framförallt på 15 semi-strukturerade djupintervjuer, och utöver dessa används även material från ett diskussionsforum med ca. 40 medverkande personer, samt en webbenkät som besvarades av 64 individer. De intervjuade aktörerna har alla en koppling till ledsystemet i Vålådalens naturreservat, och de medverkande i forumet och enkäten är även de berörda av ledsystemet i Vålådalens naturreservat samt Sylarnaområdet. Resultatet visar att respondenterna kan identifiera flera konflikter kopplade till lederna i området, samt ansåg att sättet som ledsystemet förvaltas på måste förbättras. Respondenterna framhävde även att de vill bli involverade i förvaltningsprocessen och att de statliga myndigheterna borde värna om den kunskap och förståelse som de lokala aktörerna besitter.

De slutsatser som kan dras är att ledsystemet i Vålådalens naturreservat skulle gynnas av att förvaltas genom samförvaltning, där lokala aktörer blir mer involverade. Dessutom skulle den omkringliggande miljön gynnas av införandet av samförvaltning. Genom att förvalta på detta sätt, skulle antalet konflikter minska, situationen för flera aktörgrupper underlättas, och ett fungerande samarbete kunna skapas, dessutom finns det goda möjligheter för att underhållet av ledsystemet kan förbättras.

10. Tack

Jag skulle vilja tacka min handledare Annika Dahlberg, som har väglett mig till viktiga insikter och värdefull kunskap, jag är otroligt tacksam för allt det stöd du givit mig under detta arbete. Jag skulle även vilja tacka alla respondenter som medverkat, utan er

hade denna studie aldrig gått att genomföra. Jag vill även tacka Sandra Wall Reinius och Kristin Godtman Kling vid Mittuniversitetet, Östersund, för givande diskussioner och hjälp med att utföra intervjuer. Jag skulle också vilja rikta min tacksamhet till Albert & Maria Bergströms stiftelse för det stipendium som jag beviljades, utan det hade fältstudien varit svår att genomföra. Slutligen vill jag tacka familj och vänner som visat oändligt stöd och förtroende för mig.

Tack, utan er och allt ert stöd hade denna uppsats endast varit en dröm.

11. Källförteckning

- Adams, W. M., 2009. *Green development: environment and sustainability in a developing world*. 3rd ed. New York, NY: Routledge.
- Agyeman, J. & Evans, B., 2004. 'Just sustainability': the emerging discourse of environmental justice in Britain? *The Geographical Journal*, 170(2): 155-164.
- Backman, J., 2008. *Rapporter och uppsatser*. 2., uppdaterade [och utök.]. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Benjaminsen, T. & Robbins, P., 2015. Nordic political ecologies. *Norsk geografisk tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 69(4): 191-196.
- Berkes, F., 2009. Evolution of co-management: role of knowledge generation, bridging organizations and social learning. *Journal of Environmental Management*, 90(5): 1692-1702.
- Blaikie, P. & Brookfield, H., 1987. *Land degradation and society*. London: Methuen.
- Borrini-Feyerabend, G., Farvar, T., Nguingui, J. & Ndangang, V., 2007. *Co-management of natural resources. Organising, negotiating and learning-by-doing*. GTZ and IUCN, Kasperek Verlag, Heidelberg. Tyskland.
- Carlsson, L., 2008. Omstridd natur i teori och praktik. I Camilla Sandström, Sissel Hovik & Eva Irene Falleth (red.) (2008). *Omstridd natur: trender & utmaningar i nordisk naturförvaltning*. Umeå: Boréa, 33-59.
- Carlsson, L. & Berkes, F., 2005. Co-management: concepts and methodological implications. *Journal of Environmental Management*, 75(1): 65-76.
- Dahlberg, A., Rohde, R. & Sandell, K., 2010. National Parks and Environmental Justice: Comparing Access Rights and Ideological Legacies in Three Countries. *Conservation & Society*, 8(3): 209-224.
- Dahmström, K., 2011. *Från datainsamling till rapport: att göra en statistisk undersökning*. 5th ed. Lund: Studentlitteratur.
- Ekoturismföreningen, 2004. *Nyfiken på ekoturism*. [Hemsida]. Tillgänglig på <http://www.ekoturism.org/nyfiken/index.asp> [Hämtad 2016-04-23].
- ETOUR, 2016. *Vägar till mångfunktionella landskap: en pilotmodell i Jämtlandsfjällen*. [Hemsida]. Tillgänglig på <http://www.miun.se/etour/etour---forskning/projekt/vagar-till-mangfunktionella-landskap-en-pilotmodell-i-jamtlandsfjallen> [Hämtad 2016-05-25].
- Fernandes, F., 2016. Built heritage and flash floods: hiking trails and tourism on Madeira Island. *Journal of Heritage Tourism*, 11(1): 88-95.
- Goldman, R., Kay Hunt, M., Dacey Allen, J., Hauser, S., Emmons, K., Maeda, M. & Sorensen, G., 2003. The life history interview method: applications to intervention development. *Health Education & Behaviour*, 30: 564-581.
- Holmgren, L., Sandström, C. & Zachrisson, A., 2016. Protected area governance in Sweden: new modes of governance or business as usual? *Local Environment*, in press: 1-16. Tillgänglig via SUB på <http://eds.b.ebscohost.com.ezp.sub.su.se/eds/detail/detail?vid=2&sid=f3795282-7697-4bda-b24c-ad5efacb3793%40sessionmgr107&hid=117&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmUmc2NvcGU9c2l0ZQ%3d%3d#AN=edselc.2-52.0-84961627331&db=edselc>
- Hongslo, E., Aasen Lundberg, A.K., Hovik, S. & Zachrisson, A., 2015. Decentralization of conservation management in Norway and Sweden: different translations of an international trend. *Society and Natural Resources*, 0(0): 1-17.

- Hovik, S., Sandström, C. & Zachrisson, A., 2010. Management of protected areas in Norway and Sweden: challenges in combining central governance and local participation. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 12(2): 159-177.
- Hydén, G., 2010. Det globala Syd i svensk statsvetenskap. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 112(5): 593-602.
- Kitzinger, J., 1995. Qualitative research. Introducing focus groups. *BMJ*, 311(7000): 299-302.
- Knopp, T. & Tyger, J., 1973. A study of conflict in recreational land use: snowmobiling vs. ski-touring. *Journal of Leisure Research*, 5(3): 6-17.
- Koemle, D. & Morawetz, U., 2016. Improving mountain bike trails in Austria: an assessment of trail preferences and benefits from trail features using choice experiments. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, in press: 1-11. Tillgänglig på <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221307801630007X>
- Kvale, S. & Brinkmann, S., 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lantmäteriet, 2016. *Figur 1, Vålådals naturreservat*. [Karta online]. Tillgänglig på <https://kso.etjanster.lantmateriet.se/oppnadata.html> [Hämtad 2016-04-19].
- Laponia, u.å. *Organisation*. [Hemsida]. Tillgänglig på <http://laponia.nu/om-oss/laponiatjuottjudus/> [Hämtad 2016-05-30].
- Lindberg, K., Fredman, P. & Heldt, T., 2009. Facilitating integrated recreation management: assessing conflict reduction benefits in a common metric. *Forest Science*, 55(3): 201-209.
- Länsstyrelsen Jämtland, 1988. Beslut om naturreservat. *Bildande av naturreservatet Vålådalen i Åre kommun*. Diarienummer 11.1211-754-82. 1988-02-22. [PDF, online]. Tillgänglig på <http://www.lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/are/valadalen/Beslut-och-skotselplan-Valadalens-naturreservat.pdf>
- Länsstyrelsen Jämtland, 2003. *Vålådals naturreservat*. [PDF, online]. Tillgänglig på <http://www.lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2003/Valadalens-naturreservat.pdf> [Hämtad 2016-02-25].
- Länsstyrelsen Jämtland, 2007. *Bevarandeplan för Natura 2000-område: Vålådalen SE0720084*. [PDF, online]. Tillgänglig på http://www.lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/Valadalen_SE0720084_bp4.pdf [Hämtad 2016-04-05].
- Länsstyrelsen Jämtland, 2010. *Regional tillväxt baserad på natur- och kulturvärden — exemplet Vålådalen-Sylarna*. Diarienummer 439-4857-09. [PDF, online]. Tillgänglig på <http://www.lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2010/Rapport%20V%C3%A5dalens%2030%20mars%202010.pdf> [Hämtad 2016-04-16].
- Länsstyrelsen Jämtland, 2015. *Informationsträff om cykelprojekt i Vålådalen*. Tillgänglig på <http://www.lansstyrelsen.se/Jamtland/Sv/kalender/2015/Pages/informationstraff-om-cykelprojekt-i-valadalen.aspx?keyword=cykelprojekt> [Hämtad 2016-05-26].
- Länsstyrelsen Jämtland, u.å. *Föreskrifter för allmänheten: viktigt att tänka på när du besöker Vålådals naturreservat*. [PDF, online]. Tillgänglig på <http://www.lansstyrelsen.se/jamtland/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/are/valadalen/Foreskrifter-Valadalens-naturreservat.pdf> [Hämtad 2016-05-16].
- Mann, C. & Absher, J., 2008. Recreation conflict potential and management implications in the northern/central Black Forest Nature Park. *Journal of Environmental Planning and Management*, 51(3): 363-380.
- McGimsey, C. & Whelan, D., 2015. Forensic interviews: plan to succeed. *Journal of Accountancy*, 220(2): 34-42.

- Mende, P. & Newsome, D., 2006. The assessment, monitoring and management of hiking trails: a case study from the Stirling Range National Park, Western Australia. *Conservation Science Western Australia*, 5(3): 27–37.
- Monz, C. & Kulmatiski, A., 2016. The emergence of “fat bikes” in the USA: Trends, potential consequences and management implications. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, in press: 1-6. Tillgänglig på <http://www.sciencedirect.com.ezp.sub.su.se/science/article/pii/S2213078016300056>
- Naturum Vålådalen, u.å. *Nyfiken på naturen*. [Hemsida]. Tillgänglig på <http://naturumvaladalen.se/> [Hämtad 2016-05-16].
- Nationalencyklopedin, 2016. *Vandringsled*. [Hemsida]. Tillgänglig på <http://www.ne.se.ezp.sub.su.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/vandringsled> [Hämtad 2016-05-01].
- Naturvårdsverket, 2014. *Nulägesbeskrivning av det statliga ledssystemet i fjällen: beskrivning av nuvarande omfattning och skick samt beskrivning av resursbehov och möjligheter för utveckling av ledssystemet*. Ärendenr: NV-10379-11. 2014-09-12.
- Naturvårdsverket, 2015. *Nya och utvidgade nationalparker*. [Hemsida]. Tillgänglig på <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Nationalparker/Nya-och-utvidgade-nationalparker/> [Hämtad 2016-05-10].
- Nursey-Bray, M. & Rist, P., 2009. Co-management and protected area management: achieving effective management of a contested site, lessons from the Great Barrier Reef World Heritage Area (GBRWhA). *Marine Policy*, 33(1): 118-127.
- Peterson, G., 2000. Political ecology and ecological resilience: an integration of human and ecological dynamics. *Ecological Economics*, 35(3): 323-336.
- Poirier, R. & Ostergren, D., 2002. Evicting people from nature: indigenous land rights and national parks in Australia, Russia, and the United States. *Natural Resources Journal*, 42(2): 331-352.
- Reinius, S.W. & Fredman, P., 2007. Protected areas as attractions. *Annals of Tourism Research*, 34(4): 839-854.
- Riksantikvarieämbetet, 2008. *Riksantikvarieämbetets kulturmiljöövervakning: Utvärdering av indikatorn "Skyddade fjällmiljöer". En fallstudie om hur kulturvården skyddas och vårdas i tolv fjällområden*. [PDF, online]. Tillgänglig på <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/249> [Hämtad 2016-04-21].
- Robbins, P., 2012. *Political ecology: a critical introduction*. 2nd ed. Chichester, West Sussex: J. Wiley & Sons.
- Rydberg, T., 2011. *Landskap, territorium och identitet i Sapmié: exemplet Handölsdalens sameby*. Lic.-avh. Uppsala : Uppsala universitet, 2011.
- Sande, A., 2015. Mixed world heritage in Scandinavian countries. *International Journal of Heritage Studies*, 21(8): 791-804.
- Santarém, F., Silva, R. & Santos, P., 2015. Assessing ecotourism potential of hiking trails: a framework to incorporate ecological and cultural features and seasonality. *Tourism Management Perspectives*, 16: 190–206.
- Schlosberg, D., 2004. Reconceiving environmental justice: global movements and political theories. *Environmental Politics*, 13(3): 517–540.
- SFS 1971:437. *Rennäringslagen*.

Stenseke, M., 2009. Local participation in cultural landscape maintenance: lessons from Sweden. *Land Use Policy*, 26(2): 214-223.

STF:a, u.å. *Sökresultat för: "Vålådalen"*. [Hemsida]. Tillgänglig på <https://www.svenskaturistforeningen.se/sok/v%C3%A51%C3%A5dalen> [Hämtad 2016-05-16].

STF:b, u.å. *Ledsystemet*. [Hemsida]. Tillgänglig på <https://www.svenskaturistforeningen.se/lara/artikelsamling-allman-fjallinformation/ledsystemet/> [Hämtad 2016-06-01].

Svajda, J., Korony, S., Brighton, I., Esser, S. & Ciapala, S., 2015. Trail impact monitoring in Rocky Mountain National Park, USA. *Solid Earth Discuss*, 7: 3117-3149.

Thurén, T., 2007. *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Liber.

Tilahun, N., Levinson, D. & Krizek, K., 2007. Trails, lanes, or traffic: valuing bicycle facilities with an adaptive stated preference survey. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 41(4): 287-301.

Tumes, K., 2007. Out of my way: using qualitative methods to understand recreation conflict between bushwalkers and mountain bike riders. *Anthropological Notebooks*, 13(1): 45-55.

Vittersø, J., Chipeniuk, R., Skår, M. & Vistad, O., 2004. Recreational conflict is affective: the case of cross-country skiers and snowmobiles. *Leisure Sciences*, 26(3): 227-243.

Vålådalen-Sylarna-Helags, 2016. *Ny nationalpark i Jämtland/Härjedalen?* [Hemsida]. Tillgänglig på <http://www.valadalen-sylarna-helags.se/> [Hämtad 2016-05-16].

Världsbanken, 1998. *Report from the international workshop on community-based natural resource management (CBNRM)*, Washington, DC, 10–14 May 1998. [PDF, online]. Tillgänglig på http://info.worldbank.org/etools/docs/library/97605/conatrem/conatrem/documents/May98Workshop_Report.pdf [Hämtad 2016-05-06].

Walker, G. & Bulkeley, H., 2006. Geographies of environmental justice. *Geoforum*, 37(5): 655–659.

Wenjun, L., Xiaodong, G. & Chunyan, L., 2005. Hiking trails and tourism impact assessment in protected area: Jiuzhaigou Biosphere Reserve, China. *Environmental Monitoring & Assessment*, 108(1): 279-293.

Wilson, J. & Seney, J., 1994. Erosional impact of hikers, horses, motorcycles, and off-road bicycles on mountain trails in Montana. *Mountain Research and Development*, 14(1): 77-88.

Wolf, I., Hagenloh, G. & Croft, D., 2012. Visitor monitoring along roads and hiking trails: how to determine usage levels in tourist sites. *Tourism Management*, 33(1): 16-28.

Zachrisson, A., 2008. Who should manage protected areas in the Swedish mountain region? A survey approach to co-management. *Journal of Environmental Management*, 87(1): 154-164.

Zachrisson, A., 2009. The designation of Fulufjället National Park: efficient co-management through downward accountability? *Local Environment*, 14(3): 259-271.

Zachrisson, A., 2010. Deliberative democracy and co-management of natural resources: snowmobile regulation in western Sweden. *International Journal of the Commons*, 4(1): 273-292.

Muntlig kommunikation

Burman, Rouna; enhetschef naturvårdsenheten, Länsstyrelsen Jämtlands. 2016. Intervju 22 mars, Östersund.

Fransson, Ola; naturumföreståndare, Naturum Vålådalen. 2016. Intervju 24 mars, Vålådalen.

Hellberg Meschaks, Erik; Uppföljning och utvärdering av skötsel/förvaltning i skyddade områden samt skogsfrågor, Naturvårdsverket. 2016. Intervju 18 mars, Östersund.

Ideström, Annica; ATI-mountain experience. 2016. Telefonintervju 11 april.

Johansson, Nicklas; ordförande Tåssåsens sameby. 2016. Intervju 21 mars, Östersund.

Kjellström, Alf; naturbevakare, Länsstyrelsen Jämtland. 2016. Intervju 24 mars, Vålådalen.

Nordfjell, Reidar; renägare Handölsdalens sameby. 2016. Intervju 15 mars, Vålådalen.

Näsman, Eva; naturvårdsenheten, Länsstyrelsen Jämtland. 2016. Telefonintervju 12 april.

Olofsson, Hjalmar; Åre Bikes. 2016. Intervju 24 mars, Åre.

Olofsson, Ulf; projektledare i cykelprojekt, Länsstyrelsen Jämtland. 2016. Intervju 16 mars, Östersund.

Pottinen, Per-Åke & Helena; markägare, Ottsjö. 2016. Intervju 29 mars, Ottsjö.

Sandström, Christina; platschef Storulvåns fjällstation, Svenska Turistföreningen. 2016. Telefonintervju 6 april.

Sundbäck, Mathias; naturbevakare, Länsstyrelsen Jämtland. 2016. Intervju 24 mars, Vålådalen.

Wadman, Wictoria; naturumguide, Naturrum Vålådalen. 2016. Telefonintervju 30 mars.

Winbom, Niklas; fjällchef, Svenska Turistföreningen. 2016. Telefonintervju 12 april.

Ågren, Jonas; VD Vålådalens fjällstation och ordförande i Södra Årefjällens Turism ekonomisk förening. 2016. Intervju 28 mars, Vålådalen.

Bilaga 1 – Intervjufrågor

Frågor som ställdes till samtliga aktörer

Bakgrundsfrågor

Namn, yrke, bor (i relation till fjällen), yrkesrelation till fjällen, personlig relation till leder, yrkesrelation till leder.

1. Vad innebär begreppet ”leder” för dig?
2. Hur är ditt arbete kopplat till Vålådalens naturreservat?
 - a. Vilka leder finns i Vålådalens naturreservat?
 - b. Är det några leder som saknas i området, vilka och varför?
3. Vem ansvarar för det övergripande arbetet vad gäller leders dragning och underhåll i regionen södra Jämtlandsfjällen, och hur fungerar det?
 - a. Hur fungerar övergripande arbetet med leder inom Vålådalens naturreservat?
 - b. Är det något som behöver förbättras och/eller förändras vad gäller dragning och underhåll av leder i Vålådalens naturreservat?
4. Vilka är det som nyttjar lederna i Vålådalens naturreservat?
 - a. Kan en led användas på olika sätt av olika grupper? Förklara.
 - b. Har nyttjandet av leder i Vålådalens naturreservat förändrats de senaste 50 åren?
5. Kan leder ligga till grund för konflikter mellan olika intressegrupper? Förklara.
 - a. Har skötseln av leder resulterat i konflikter? Berätta.
 - b. Har dragningen av leder resulterat i konflikter? Berätta.
 - c. Har nyttjandet av leder av olika intressegrupper resulterat i konflikter? Berätta.
6. Skulle konflikter som på något sätt berör leder gå att undvika i Vålådalens naturreservat? Förklara/berätta.
 - a. Märker man av dessa konflikter inom naturreservatet/omkringliggande regioner? På vilket sätt märker man detta?
 - b. Vilka olika konflikter kan du identifiera inom Vålådalens naturreservat?
7. Skulle det gå att arbeta fram ett mer fungerande samspel mellan intressegrupperna?
 - a. Om ja, på vilket sätt?
 - b. Om nej, varför inte, och vad skulle behövas ändras på för att det skulle kunna fungera bättre?

Specifika frågor som ställdes specifikt till aktörer med koppling till en statlig organisation

1. Har det dragits nya leder alternativt stängt ner gamla leder inom området de senaste 50 åren, varför har detta skett?
2. Hur är ditt arbete kopplat till leder i regionen södra Jämtlandsfjällen?
 - a. Hur har södra Jämtlandsfjällen utvecklats och anpassats för att möta behoven som ställs av tex. turister?
 - b. Har antalet besökare ökat/minskat de senaste 50 åren, och hur har detta påverkat södra Jämtlandsfjällen?
 - c. Vilka verktyg finns för att kartlägga och förvaltning av besökare och deras aktiviteter?
 - d. Vilka grupper besöker och vistas i regionen södra Jämtlandsfjällen?
 - e. Vilka leder finns, och möter lederna behovet som finns hos de olika intressegrupperna inom regionen södra Jämtlandsfjällen? Finns det leder som saknas?
3. Hur är ditt/ert arbete kopplat till Vålådalens naturreservat? Berätta.
 - a. Hur når ni ut till de som vistas i naturreservatet och på dess leder?
 - b. Har ni sett resultat på ert arbete under de senaste 20-50 åren? Berätta.

Specifika frågor ställda specifikt om cykelprojektet

1. Hur har cykelutvecklingen i södra Jämtlandsfjällen och i Vålådalens naturreservat sett ut?

- a. Varför tror du att denna aktivitet har utvecklats som den gjort? Och när startade utvecklingen?
2. Hur har ni anpassat denna utveckling av fjällcyklister till de övriga aktiviteter som är kopplade till leder i södra Jämtlandsfjällen och Vålådalens naturreservat?
 - a. Har lederna stärkts upp? Förklara.
 - b. Har man dragit om lederna så att de ska passa cyklister bättre? Förklara.
 - c. Har fler spänger lagts ut?
3. Hur har reaktionerna på fjällcyklister sett ut från andra intressegrupper inom södra Jämtlandsfjällen samt Vålådalens naturreservat?

Specifika frågor ställda till Svenska Turistföreningen, franchise och annan turistverksamhet

1. Vad erbjuder ni era gäster/kunder, och hur är det anpassat till området Vålådalens naturreservat?
 - a. Hur har aktivitetsutvecklingen sett ut över tid?

Specifika frågor ställda till renskötare

1. Påverkar nyttjandet av leder ditt arbete? Förklara.
2. Vad är din koppling till Vålådalens naturreservat?

Specifika frågor ställda till markägare

1. Vad är din koppling till Vålådalens naturreservat?
2. På vilket/vilka sätt har det påverkat er att bo nära Vålådalens naturreservat?
 - a. Påverkar nyttjandet av leder er och eran boendesituation? Förklara.
 - b. Har ni upplevt några större förändringar gällande nyttjandet av Vålådalens naturreservat samt dess leder de senaste 10-20 åren?

Bilaga 2 – Frågor till dialogforum

Frågorna ställdes av gruppledare inom forskningsprojektet.

Dag 1 gruppdiskussioner om nuläget gällande leder

- Vad är en led, vad används de till och hur viktiga är de?**
 - Vad finns det för olika typer av leder?
 - Vad används leder till och av vem/vilka, dvs syften?
 - Hur viktiga är leder för olika brukare och intressenter? Förklara varför de är viktiga.
- Fungerar dagens markerade leder, dvs är de ändamålsenliga och fyller de sitt syfte och funktion?**
 - Se till antal markerade leder, leders kvalitet/standard, leders dragning/läge, om det finns överflödiga leder som kan tas bort
 - Goda och dåliga exempel på leder...
- Nuläge kring förvaltning, skötsel, markering och information:**
 - Hur fungerar förvaltning och skötsel av olika leder? Bra/dåligt/varför? Hur är ansvarsfördelning?
 - Hur fungerar markering, information och marknadsföring av olika leder? Bra/dåligt/varför?
- Vilka konflikter och maktrelationer finns kring leder? Svara gärna så specifikt det går och ge egna exempel.**
 - Vad handlar konflikterna om?
 - Är det leder som är konflikten (skapar leder konflikter - hur?) eller kan leder hantera konflikter – på vilka sätt?
 - Hur kan konflikterna lösas?

Dag 2 gruppdiskussioner om framtida leder

- Vilka framtida behov finns: nya, borttagande och/eller ändringar av leder?**
 - Vad kan komma att påverka förändringar framtida leder?
 - Hur kommer behoven av leder se ut framöver för olika aktörer/intressenter/användare?
 - Om prioritering mellan leder krävs, vilka leder ska då prioriteras i framtiden och varför?
 - Vilka önskemål eller behov finns kring framtida service i anslutning till lederna (bo och äta)?
 - Vilka önskemål finns kring framtida upplevelser i anslutning till lederna (göra, uppleva, lära, mm)
- Framtida utmaningar inom planering, förvaltning, skötsel, finansiering, ansvar mm?**
 - Vilka aktörer kommer i framtiden att ha intresse i leder?
 - Hur kan ansvarsfördelning och andra roller se ut i framtiden?
 - Hur ska icke-markerade leder hanteras?
 - Vilka finansieringslösningar bör finnas i framtiden för markerade leder?
 - Vad kan bli ledernas roll inom eller i anslutning till en eventuell nationalpark?
- Utmaningar och lösningar för framtiden:**
 - Vilka är de allra största utmaningarna för framtiden vad gäller leder?
 - Hur löser vi utpekade utmaningar?
 - Vem/vilka ska lösa dem?
- Framtida samarbete mellan Sverige och Norge kring olika typer av leder: konkreta förslag?**
 - Positivt/negativt med dagens situation?
 - Hur kan det se ut i framtiden?

Bilaga 3 – Enkätfrågor

Den stilistiska utformningen av frågorna såg annorlunda ut för respondenterna, då de besvarade dessa i en webbenkät. Webbenkätens rådata utformades som olika diagram, till exempel stapel- eller cirkeldiagram, och flera av frågorna var öppna vilket gjorde att respondenterna inte var bundna vid några svarsalternativ.

Först några frågor om hur viktiga du anser att frågor om leder generellt är och om du upplever att det finns konflikter kring leder.

1. Enligt din åsikt, hur viktiga är frågor som rör leder i södra Jämtlandsfjällen? Svarsalternativ 1-5; 1 (inte alls viktigt) – 5 (mycket viktigt)
2. Vilka anser du är de viktigaste frågorna kring leder?
3. Enligt din åsikt, i vilken utsträckning finns det konflikter kring leder i området? Svarsalternativ 1-5; 1 (inga konflikter) – 5 (många konflikter)
4. Beskriv kortfattat de viktigaste konflikterna:

Nu kommer några frågor specifikt om markerade leder.

5. Markerade leder kan ha flera syften. Ange för varje enskilt alternativ hur viktigt alternativet (syftet) är på en skala 1-5 (där 1 är inte alls viktigt och 5 mycket viktigt).
 - Fjällsäkerhet (leden gör mig tryggare) 1-5 (inte viktigt-mycket viktigt)
 - Tillgänglighet (enkelt, vägvisare) 1-5 (inte viktigt-mycket viktigt)
 - Stärka upplevelsen (leder är en attraktion, leder tar mig till attraktiva platser/sevärdheter) 1-5 (inte viktigt-mycket viktigt)
 - Styra aktiviteter (kanalisera) för olika typer av hänsynstagande (t.ex. för markvegetation, djur eller renskötsel) 1-5 (inte viktigt-mycket viktigt)
 - Informera (information i anslutning till leden) 1-5 (inte viktigt-mycket viktigt)Ange annat syfte med markerade leder som du anser är viktigt:
6. Kanalisering av människor, t ex genom markerade leder, är ett redskap som används för att minska markslitage och minska störning i känsliga områden (t ex störning på vilda djur, på renar eller på renskötsel). Enligt din mening, anser du att det är ett bra redskap för att minska slitage/störningar? Ja/ Nej
7. Beskriv varför du anser att det är ett bra redskap eller inte ett bra redskap:
8. Enligt din åsikt, kan leder inskränka på Allemansrätten? Ja/Nej
9. Beskriv varför leder kan inskränka på Allemansrätten eller varför de inte gör det:
10. Anser du att separata markerade cykelleder ska anläggas i området (dvs separera cykling från andra aktiviteter såsom vandring och löpning)? Ja/Nej
11. Anser du att det bör anläggas nya leder för andra ändamål/aktiviteter än de som finns i området idag? Ja/Nej
12. Du som svarade JA i föregående fråga, ange vilka ändamål/aktiviteter som skulle behöva nya leder.
13. Generellt i södra Jämtlandsfjällen, vad anser du om mängden markerade leder? Svarsalternativ 1-5. 1 (finns för få/ leder), 3 (bra som det är), 5 (finns för många leder)
 - Motivera ditt svar(Infoga kommentarruta)
14. Hur uppfattar du generellt standarden på markerade leder i södra Jämtlandsfjällen? Svarsalternativ 1-5. 1 (mycket låg/dålig) – 5 (mycket hög/bra)
 - Motivera ditt svar(Infoga kommentarruta)
15. På vilka olika sätt anser du att de markerade lederna kan förbättras (i antal och/eller kvalitet)? Beskriv hur markerade leder kan bli bättre och ge gärna konkreta exempel
16. Enligt din åsikt, hur fungerar generellt sett ansvaret för leder idag (avseende planering, förvaltning och skötsel)?
17. Vilken organisation/myndighet eller vilka organisationer/myndigheter anser du ska ta framtida ansvar för skötsel, markering, information och finansiering av markerade leder i området?
18. Antalet leder, och ledernas kvalitet, är ofta en fråga om finansiering. Idag är flertalet leder i södra Jämtlandsfjällen offentligt finansierade. Andra tänkbara finansieringsformer skulle kunna vara avgifter riktade till användarna eller ideellt arbete (dugnad eller insamlingar via intresseföreningar). Hur anser du att olika typer av leder i södra Jämtlandsfjällen bäst kan finansieras i framtiden? (markera ett svarsalternativ per delfråga)

	Skatter (alla ”betalare”)	Avgifter (användarna ”betalare”)	Ideellt arbete (intresseföreningar ”betalare”)	Vet ej
Vandringsleder				
Skidleder				
Skoterleder				
Cykelleder				

Nu kommer några frågor specifikt om historiska och omarkerade leder/stigar.

19. Vilka av de leder, markerade och omarkerade, som finns i dag är intressanta ur ett historiskt perspektiv (dvs. har använts under mycket lång tid)?
Namnge platser/beskriv vilka leder det gäller:
20. Finns det historiskt intressanta leder som fallit i glömska och som inte längre används/syns? Om ja, vilka?
21. Finns det anledning att restaurera historiska leder som inte idag syns tydligt i landskapet? Ja/ Nej
 - Du som svarade JA i föregående fråga, av vilken/vilka anledningar?
22. Vad skulle värdet/nyttan kunna vara att skaffa mer kunskap om de omarkerade lederna/stigarna?

Slutligen vill vi ställa några frågor om din egen användning av leder (såväl markerade som omarkerade) och om din bakgrund. Observera att det i sammanställningen av frågorna aldrig redovisas enskilda svar.

23. I genomsnitt, hur ofta har du använt lederna i södra Jämtlandsfjällen under sommaren (barmarksperioden)?
 - Inte alls
 - En gång per år eller mer sällan
 - Några gånger per år
 - Under vissa perioder flera gånger i månaden
24. I genomsnitt, hur ofta har du använt lederna i södra Jämtlandsfjällen under vintern (snöperioden)?
 - Inte alls
 - En gång per år eller mer sällan
 - Några gånger per år
 - Under vissa perioder flera gånger i månaden
25. När du rör dig i området, rör du dig i huvudsak längs markerade eller omarkerade leder/stigar?
 - Markerade leder
 - Omarkerade leder/stigar
 - Jag använder markerade leder och omarkerade leder i samma uträkning
26. I samband med vilka aktiviteter använder du leder? (ange t.ex. fritidsaktiviteter, aktiviteter i ditt arbete etc.)
27. Nationalitet: Svensk/Norsk
28. Jag är:
 - tjänsteman/ representerar offentlig myndighet
 - representerar en organisation(NGO, inte offentlig)
 - företagare/privatanställd
 - privatperson/markägare
 - Annat:
29. Jag är född år:
30. Jag är:
 - Man
 - Kvinna

Här ger vi dig möjlighet att skriva tankar som du har kring leder, deras historia, deras nuvarande användning, hur de kanske borde användas, hur vi ska se på dem inför framtiden.

Här kan du skriva en egen kommentar kring leder i södra Jämtlandsfjällen som inte kommit fram i de tidigare frågorna.

Bilaga 4 – Karta, Våådalens naturreservat

Länsstyrelsen Jämtland, 2003

Bilaga 5 – Förslag till nationalparksgräns

